

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Bakalářská práce

2022

Petra Polanecká

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

**Řešení problematiky bezdomovectví na území hl. města
Prahy**

Bakalářská práce

Autor práce: Petra Polanecká

Studijní program: Politologie a veřejná politika

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Olga Angelovská, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. 8. 2022

Petra Polanecká

Bibliografický záznam

POLANECKÁ, Petra. *Řešení problematiky bezdomovectví na území hl. města Prahy*. Praha, 2022. 63 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Ing. Olga Angelovská, Ph.D.

Rozsah práce: 112 748 znaků včetně mezer

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce se věnuje řešení problematiky bezdomovectví na území hlavního města Prahy. Konkrétně se zaměřuje na fungování českého sociálního systému ve vztahu k lidem bez domova a strategickými koncepcemi návrhů řešení problematiky bezdomovectví na území HMP.

Bezdomovectví je komplexní sociální problém, který je v kontextu Prahy stále palčivějším. Může za to také skutečnost, že do dnešní doby není bezdomovectví v české legislativě definováno. Část tvůrců veřejných politik se domnívá, že je definování zbytečné, případně se odvolávají na mezery v teoretickém ukotvení. Definování bezdomovectví je proto důležitým předpokladem pro jeho efektivní řešení.

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, jakými způsoby řeší nástroje veřejné politiky problematiku bezdomovectví na území hl. města Prahy a překonávají bariéry fungování záchranné sítě.

V bakalářské práci je nejprve vymezeno bezdomovectví, jeho možná definování, příčiny, typologie a možné bariéry reintegrace. Dále se práce v empirické části zaměřuje na sekundární analýzu dokumentů s cílem identifikovat dostupné možnosti této sociální skupiny z hlediska platné legislativy a strategických plánů řešení bezdomovectví - konkrétně se jedná o Koncepti prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020 a Koncepti návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013–2020.

Práce následně ilustruje na výzkumném souboru 10 informantů konkrétní příčiny života na ulici a bariéry reintegrace do většinové společnosti. Tato data byla sbírána pomocí polostrukturovaných hloubkových rozhovorů s lidmi bez domova. Data byla následně okódována a zpracována metodou tematické analýzy.

Syntézou těchto výzkumů bylo zjištěno, že nejčastějšími příčinami bezdomovectví je dysfunkční rodina, závislosti, ztráta zaměstnání a zadlužení. Znalost primárních příčin je důležitým předpokladem pro vybudování silné záchranné sítě a nastavení účinných veřejných politik. Přesto jsou příčiny artikulovány v koncepcích pouze částečně.

Způsob, kterým řeší veřejné politiky problematiku bezdomovectví na území Prahy je primárně systém dostupného bydlení a sociálních služeb.

Abstract

The presented bachelor's thesis deals with the issue of homelessness in Prague. Specifically, it focuses on the functioning of the Czech social system in relation to homeless people and the strategic concepts of proposals for solving the problem of homelessness in the territory of Prague.

Homelessness is a complex social problem that is increasingly pressing in the context of Prague. This is also due to the fact that, to this day, homelessness is not defined in Czech legislation. Some public policy makers believe that the definition is unnecessary, or they refer to gaps in the theoretical anchoring. However, defining homelessness is an important prerequisite for its effective solution.

The main goal of the bachelor's thesis is to find out in what ways public policy instruments solve the problem of homelessness in the capital of the city of Prague and overcome barriers to the functioning of the safety net.

The bachelor thesis first describes homelessness, its definition, causes, typology and possible barriers to reintegration. Furthermore, the work in the empirical part focuses on the secondary analysis of documents with the aim of identifying the available options of this social group from the point of view of valid legislation and strategic plans for solving homelessness - specifically, it concerns the Concept of preventing and solving the problem of homelessness in the Czech Republic until 2020 and the Concept of proposals for solving the problem of homelessness in Prague in the years 2013–2020.

The thesis then illustrates the specific causes of life on the street and barriers to reintegration into mainstream society on a research group of 10 informants. These data were collected using semi-structured in-depth interviews with homeless people. The data was subsequently coded and processed using the method of thematic analysis. The synthesis of these researches found that the most common causes of homelessness are a dysfunctional family, addictions, job loss and debt. Knowing the primary causes is an important prerequisite for building a strong safety net and setting effective public policies. Nevertheless, the causes are only partially articulated in the concepts.

The way in which public policy solves the problem of homelessness in the territory of Prague is primarily a system of transitional housing and social services.

Klíčová slova

bezdomovectví, lidé bez domova, sociální systém ČR, sociální služby, veřejné politiky

Keywords

homelessness, homeless people, social system in the Czech Republic, social services, policy

Title/název práce

Addressing the issue of homelessness in Prague

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Ing. Olze Angelovské, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, za její trpělivost, cenné připomínky a rady.

Obsah

Úvod	1
1. Cíle a otázky	1
2. Přehled stavu poznání	2
3. Teoretická východiska	4
3.1. Sociální exkluze	4
4. Problematika bezdomovectví	5
4.1. Definice bezdomovectví	5
4.2. Typologie bezdomovectví	6
4.2.1. Zjevné, skryté a potenciální bezdomovectví	6
4.2.2. Typologie ETHOS	7
4.2.3. Další typologie bezdomovectví	8
4.3. Příčiny bezdomovectví	8
4.3.1. Chudoba	9
4.3.2. Nezaměstnanost	10
4.3.3. Zadlužení	10
4.3.4. Alkoholismus	11
4.3.5. Špatný zdravotní stav	12
5. Metodologie	12
5.1. Metody sběru dat	13
5.1.1. Polostrukturovaný rozhovor	14
5.1.2. Analýza dokumentů	15
5.2. Metody výběru informantů	15
5.3. Sběr dat	15
5.4. Metody analýzy dat	17
6. Řešení problematiky bezdomovectví	18
6.1. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.	18
6.2. Další související zákony	22
6.3. Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020	22
6.4. Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013–2020	24
6.5. Identifikace nedostatků a možná zdokonalení záchranné sítě	29
7. Výsledky z primárního výzkumu	30
7.1. Informace o informantech	30
7.2. Analýza výsledků rozhovorů	33
7.2.1. Příčiny života na ulici	33
7.2.2. Bariéry návratu do většinové společnosti	39
7.3. Limity výzkumu	43
8. Diskuze	45
Závěr	47
Summary	49
Použitá literatura	51
Seznam příloh	62

Úvod

Bezdomovectví je závažný sociální problém, který pro svou komplexnost zůstává dlouhodobě nevyřešen a do jisté míry se vyskytuje po celém světě. S tímto celosvětovým fenoménem se pojí řada mýtů a stereotypů, která je postavena na těch nejviditelnějších jedincích této sociální skupiny, kteří představují pouze špičku ledovce, protože dle statistických údajů se tato problematika dotýká mnoha dalších, pro společnost neviditelných osob. Tato skutečnost vede k tomu, že jak ve veřejném diskurzu, tak v tom sociálněpolitickém se s problematikou bezdomovectví zachází jako „*se souborem individuálních problémů, které je možné řešit záměrnou sociální prací, spíše než důsledkem sociálních problémů spojených s ekonomickými a politickými vztahy*” (Vašát, 2021). Jinými slovy se bezdomovectví pokládá za osobní selhání jedince a popírají se sociopolitické aspekty, které k tomuto stavu vedou. Bezdomovectví je považováno za nejzávažnější formu sociálního vyloučení, tudíž lidé bez domova svou situaci ztrácí přístup k příležitostem, na které by jinak mohli mít nárok.

Problematiku bezdomovectví jsem si jako téma své bakalářské práce vybrala právě z důvodu stigmatizace lidí bez domova, která brání nahlížení na problematiku v širších souvislostech.

Ve své bakalářské práci se budu konkrétně věnovat řešení problematiky bezdomovectví na území hlavního města Prahy. Prahu jsem zvolila z důvodu jak vysoké koncentrace lidí bez domova na jejím území, tak z důvodu možnosti vyhodnocení plnění cílů v Konceptu návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013 - 2020.

V následujícím textu blíže představím základní teoretické vymezení bezdomovectví - jeho typy, příčiny, důsledky apod.. Následně se práce bude zabývat tím, jak k této problematice přistupuje konkrétně Praha, jakými veřejněpolitickými nástroji se snaží zajišťovat možnosti k návratu do většinové společnosti a jak artikuluje příčiny života na ulici.

1. Cíle a otázky

Cílem bakalářské práce je zjistit, jakými způsoby řeší nástroje veřejné politiky problematiku bezdomovectví na území hl. města Prahy a překonávají bariéry fungování záchranné sítě. K cíli jsou vytyčeny následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka 1: Jaké jsou hlavní příčiny života na ulici?

Výzkumná otázka 2: Jaké jsou hlavní bariéry návratu zpátky do většinové společnosti?

Výzkumná otázka 3: Jakým způsobem se příčiny bezdomovectví propisují do koncepcí řešících problematiku bezdomovectví na území hlavního města Prahy?

Výzkumná otázka 4: Jakými způsoby byly plněny úkoly Koncepce návrhů řešení bezdomovectví v Praze v letech 2013 - 2020

2. Přehled stavu poznání

Bezdomovectví v podobě, jakou známe dnes, se zrodilo až po převratu v roce 1989. Mezi nejpodstatnější okolnosti zrodu bezdomovectví v ČR se řadí zánik pracovní povinnosti, zrušení trestní postizitelnosti za příživnictví, rušení podnikových ubytoven, amnestie roku 1990 a kapitalismus. Řešení otázky bezdomovectví bylo v 90. letech ponecháno církvi a neziskovým organizacím, které v této době znovu obnovovaly své aktivity na území.

Na přelomu milénia se problematice bezdomovectví dostávalo velké pozornosti ze strany jak laické veřejnosti, tak odborníků. V roce 1996 bylo bezdomovectví prvně popsáno jako společenský problém, který ČR trápí (Hradecký, Hradecká, 1996). V tomto období také začalo vznikat velké množství neziskových organizací, které se této problematice dodnes věnují (Nový Prostor, Romodrom aj.). Zároveň se také bezdomovectví konečně dostává do politické agendy a počíná spolupráce mezi neziskovým sektorem a veřejnou správou.

Dle Analýzy situace bezdomovectví v Praze z roku 2020, kterou realizoval Median pro Centrum sociálních služeb Praha, se s bezdomovectvím a bytovou nouzí v současné době v Praze potýká přibližně 20 000 lidí. Z toho 3900–4900 osob je bez střechy, tedy přespávajících na ulici či v noclehárnách. 8700 osob spadá do kategorie bez bytu, tudíž pobývají na různých ubytovnách a v institucích. Zbýlých 7000 osob je bezdomovectvím ohroženo z důvodu možnosti ztráty obydlí či z důvodu nevyhovujícího bydlení (Median, 2020).

Na národní úrovni bylo v rámci průzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí v roce 2019 napočítáno celkem cca 23 830 osob bez domova, dle výzkumu se jich nejvíce vyskytuje na území hl. města Prahy a Moravskoslezského kraje (MPSV, 2019). V rámci tohoto výzkumu nebylo pracováno s osobami ohroženými ztrátou bydlení, které by s vysokou pravděpodobností výsledné číslo vícenásobně navýšily, jelikož dle odhadů správních obvodů ORP je ztrátou bydlení ohroženo téměř 119 000 osob (MPSV, 2015). Je

třeba zmínit, že výzkumy se od sebe metodologicky liší a ze své podstaty nemohou být nikdy zcela přesné.

K řešení problematiky bezdomovectví se přistupuje dvěma základními způsoby - prostupným bydlením (housing ready) a bydlením především (housing first). V současné době se v ČR používá hlavně způsob prostupného bydlení, pro který je charakteristický vícestupňový model inkluze, který je postaven na aplikaci Zákona o sociálních službách (esfer.cz, 2012). Tento zákon má v oblasti péče o bezdomovce určité nedostatky, které je žádoucí odstranit, na nápravě některých z nich se již dokonce pracuje. Například v tomto zákoně jsou sice definovány typy krizového bydlení (noclehárny, azylové domy), ale není zde již žádná zmínka o navazovacích službách, které by vedly k resocializaci lidí bez domova. Odstranění tohoto nedostatku bylo zahrnuto v Koncepti prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020 s termínem plnění do roku 2016. Termín plnění nebyl sice dle zprávy o plnění koncepce kvůli pandemii Covid-19 dodržen (MPSV, 2021), ale novela zákona byla v roce 2021 schválena Parlamentem ČR a k 1. 1. 2022 nabyla účinnosti.

Druhým přístupem k řešení bezdomovectví je bydlení především. Dle Platformy pro sociální bydlení je podstatou tohoto přístupu „*poskytnout lidem bez domova standardní bydlení bez předchozí léčby či “tréninku” a současně jim poskytnout potřebnou pomoc dle jejich individuálních potřeb.*” (Platforma pro sociální bydlení, 2018). Hlavním rozdílem od přístupu prostupného bydlení je rychlé poskytnutí standardního bydlení bez přípravy. V koncepci přístupu bydlení především je bydlení bráno jako základní lidské právo a předpoklad kvalitního života. Jedná se o poměrně nový koncept, který v 90. letech 20. století vyvinul Dr. Sam Tsemberis v New Yorku (Waegemakers Schiff, Rook, 2012). Za 20 let existence se koncept bydlení především stal důležitou formou strategie řešení bezdomovectví, která byla implementována v městech mnohých zemích (např. Finsko) a v dalších zemích, včetně ČR, s ní experimentují.

Výsledky těchto implementací a experimentů nasvědčují tomu, že přístup bydlení především je efektivním způsobem boje s bezdomovectvím. Finsko, kde je tento přístup implementován již od roku 2008, je jedinou zemí Evropské unie, kde počet lidí bez domova ubývá (ARA, 2020). V současné době žije ve Finsku přibližně 4 341 lidí bez domova (ARA 2021). Přitom v 80. letech byl jejich počet okolo 20 000. Tento pokrok si Finsko vysvětluje právě implementací tohoto přístupu (Y-Säätiö, 2021).

3. Teoretická východiska

3.1. Sociální exkluze

Mezi hlavní pojmy, které jsou v kontextu problematiky bezdomovectví diskutovány, patří koncept sociální exkluze. Sociální exkluze označuje proces, „v jehož rámci je jedinci, skupině jedinců či komunitě výrazně znesnadňován, či zcela zamezován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do společenských, ekonomických a politických aktivit většinové společnosti.” (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 307). Nejohroženějšími skupinami obyvatel zpravidla bývají lidé s nízkým vzděláním, migranti, hendikepovaní lidé, příslušníci menšin (etnických, odlišné orientace aj.), či lidé žijící ve vyloučených lokalitách. Sociální exkluze je multidimenzionální koncept, který v českém kontextu zahrnuje nezaměstnanost, diskriminaci, sociální izolaci, materiální deprivaci, chudobu aj. (Agentura pro sociální začleňování, 2020, Mareš, 2008). Právě kvůli multidimenzionálnosti konceptu se zde vyskytuje snaha o vymezení jednotlivých dimenzí. Např. Percy-Smith (2000) rozlišuje 7 dimenzí sociálního vyloučení - ekonomickou, sociální, politickou, komunitní, individuální, skupinovou a prostorovou. Každá dimenze má své vlastní indikátory, které ji určují. Tyto dimenze se zpravidla vzájemně ovlivňují a prolínají, takže časem je těžké rozeznat příčiny od důsledků. V tomto bodě se jedná o tzv. past sociální exkluze, kdy si jedinec již přisvojil návyky získané adaptací na život v sociální exkluzi a ztrácí orientaci na hodnoty většinové společnosti. Z této pasti se lidé nedokáží dostat svépomocí a je zapotřebí intervence zvenčí (Agentura pro sociální začleňování, 2020). Koncept sociální exkluze není ve vztahu k bezdomovectví však vševypovídající. Nedokáže totiž vykreslit komplexně fungující mechanismy a principy, které ve společnosti fungují.

Sociální exkluze je silně propojena s konceptem sociální inkluze. Ta je v právním řádu ČR definována jako „proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.” (zákon č. 108/2006 Sb.). Sociální inkluzi můžeme tedy chápat jako agendu sociální politiky zaměřenou proti sociální exkluzi. Nejedná se tedy o opak sociální exkluze, ačkoliv jsou oba pojmy silně propojeny (Mareš, 2008).

Pro sociální politiku představuje již zmíněná multidimenzionalita sociální exkluze složitou překážku. Vzhledem k propojenosti příčin sociální exkluze mohou nastávat situace, kdy

jednotlivá opatření sociální politiky nebudou mít očekávané pozitivní výsledky. Sociální inkluze v jedné z dimenzí neznamena totiž začlenění v druhé.

4. Problematika bezdomovectví

4.1. Definice bezdomovectví

Bezdomovectví je komplexní sociální problém, který nemá všeobecně uznávanou definici. Hradečtí se domnívají, že „*každá definice bezdomovství bude vlastně ve svém obsahu vágní a posunovatelná. Výrok, že bezdomovec je někdo, kdo ztratil, nebo opustil svůj domov, svůj byt, své ubytování, kdo neumí vyřešit komplikované problémy a hledá nebo přijímá pomoc od sociálních pracovníků, města, dobrovolných organizací, je nepřesný a nedostatečný.*“ (Hradecký, Hradecká, 1996, s.36). Avšak společenská diskuze o podstatě definici bezdomovectví je důležitým krokem k vymezení cílové skupiny, které je třeba pomoc. Obtížnost stanovení definice bezdomovectví se dle Hradeckého (2007) odráží i ve schopnosti vládních orgánů přiměřeně na bezdomovství reagovat.

Například dle Schwarzové je bezdomovectví definováno jako „*sociální jev podmíněný celou řadou faktorů a představuje krajní podobu sociálního vyloučení.*“ (cit. podle Matoušek, 2005, s. 315).

Jinou optikou na problematiku nahlíží Vágnerová (2004, s. 748), dle které bezdomovec „*může být osobou bez trvalého bydliště nebo je osobou bez přístřeší, která sice oficiálně trvalé bydliště má, ale z nějakého důvodu jej nechce nebo nemůže užívat. Tento člověk nemá ani zaměstnání a rodinu, resp. jeho vztahy s příbuznými jsou natolik narušené, že zcela ztratily svou funkci. Nemá téměř žádné vazby ke společnosti, zůstává izolován na jejím okraji.*“ Jinak se na bezdomovectví dívá Vašát (2021), dle kterého je české bezdomovectví výsledkem chudoby a zadlužení, které je postaveno na dvou politickoekonomických mechanismech: „*na rovině ekonomické jde dlouhodobě o nízké mzdy coby projevu globální ekonomické druhořadosti, na rovině politické jde především o zavedení exekučního řádu coby projevu lokální postsocialistické kultury parazitismu.*“ (Vašát, 2021, s. 143).

Marek, Strnad a Hotovcová (2012) tvrdí, že v odborných textech se setkáváme se dvěma typy pohledu na definici bezdomovectví - minimalistickým a maximalistickým. Minimalistickým definicím dávají často přednost vlády států, odpovídá definici státu a

bezdomovcem je dle ní ten, kdo nemá střechu nad hlavou. Tato definice však „*vylučuje preventivní opatření, jež by zabránilo nárůstu lidí spících na ulicích.*” (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 14). Maximalistické definice, které preferují neziskové organizace, zahrnují všechny osoby, které žijí v nevhodných podmínkách, ve kterých nelze žít běžným způsobem a zároveň jim brání se sociálně a pracovně rozvíjet. Avšak zde může být pomoc přerozdělována i mezi osoby, které pomoc nepotřebují (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Jelikož samotné definice nedokáží zachytit příčiny vzniku bezdomovectví a jeho důsledky (Barták, 2011), začaly se vytvářet různé typologie bezdomovectví, které se snaží tuto problematiku vykreslit jako dynamický multifaktorový proces s různými stádii, způsobený mnohými kombinacemi strukturálních a individuálních příčin.

4.2. Typologie bezdomovectví

4.2.1. Zjevné, skryté a potenciální bezdomovectví

Veskrze celou bezdomoveckou populaci lze rozdělit do kategorií zjevného, skrytého a potenciálního bezdomovectví dle Hradeckého a Hradecké (1996). Tato typologie vychází z prezentace vnějších znaků bezdomovectví jednotlivcem ve veřejném prostoru (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Nejlépe identifikovatelnou kategorií jsou zjevní bezdomovci. Minimalistické definice často zahrnují pouze tuto kategorii a laická společnost si většinou pouze tuto kategorii spojuje s bezdomovectvím. Tato kategorie „*nechce či již není schopna zastírat své bezdomovectví*” (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 14) a okázale žije mimo hranice sociálních norem. Zjevné bezdomovce poznáme dle vzhledu, oblečení a často i zápachu, jelikož dodržování hygienických návyků na ulici je těžké. Součástí vzhledu zjevných bezdomovců jsou často igelitové tašky či objemné batohy, ve kterých osoby nosí veškerý svůj majetek za účelem eliminovat riziko krádeže (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Žijí ve veřejných prostorách obce a často vyhledávají pomoc nízkoprahových denních center, nocleháren a dalších služeb sociální prevence či pomoc neziskových organizací. Zjevní bezdomovci ztrácejí jak rodinné vazby, tak vazby administrativní, čímž se dostávají do bludného kruhu, z kterého je velmi těžké se dostat (Hradecký, Hradecká, 1996). Resocializace této skupiny bývá problematická, jelikož značná část této kategorie se nachází

na ulici dlouhé roky a tudíž mají vypěstované jiné životní návyky než většinová populace, které jim umožnily přežít na ulici.

Skryté bezdomovectví nelze rozeznat na první pohled, protože žijí jako lidé bez přístřeší, ale dbají o svůj zevnějšek. Nesplňují však ve veřejném prostoru, ale přespávají u svých známých, či v noclehárnách a ubytovnách (Hradecký, Hradecká, 1996).

Potenciální bezdomovci se odlišují tím, že zatím mají kde bydlet. Jejich bydlení je však nestabilní a z různých příčin jim hrozí, že se na ulici brzy dostanou. Těmto osobám bývá většinou pomoc nabídnuta, až když se jejich situace překlene do fáze bezdomovectví (Hradecký, Hradecká, 1996), tudíž v České republice služby pro tuto cílovou skupinu chybí.

4.2.2. Typologie ETHOS

V evropském prostředí je nejčastěji využívána typologie ETHOS (Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení) vytvořena roku 2005 Evropskou observatoří bezdomovectví pro organizaci FEANTSA (Evropskou federaci národních sdružení pracujících s bezdomovci).

Typologie ETHOS vychází z principu, že domov je tvořen třemi oblastmi, jejichž absence může eventuálně vést až k bezdomovectví. Dle Evropské observatoře bezdomovectví domov může znamenat „*mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina výlučně užívat*“ (fyzická oblast), „*mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů*“ (sociální oblast) či „*mít právní důvod k užívání*“ (právní oblast). Z těchto principů vyplývají 4 formy možného vyloučení z bydlení. Jsou to kategorie bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení, nevyhovující bydlení. Tyto koncepční kategorie se dále dělí do 13 operačních kategorií s generickou definicí (FEANTSA, 2005). V rámci projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR byly k operačním kategoriím vytvořeny ještě národní subkategorie, které měly za úkol operacionalizovat pojmy či definice, které v českém jazyce neexistují, vymyslet českou terminologii a přiblížit koncept co nejlépe českému prostředí (Hradecký, 2007).

Typologie ETHOS je proto skvělým nástrojem pro monitoring bezdomovectví či může být využívána při tvorbě veřejněpolitických strategií (MPSV, 2020).

4.2.3. Další typologie bezdomovectví

Typologie bezdomovectví je velmi rozmanitá a svým způsobem poukazuje na pohled autora na tuto problematiku (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Například Koukolík (2001) rozděluje bezdomovectví dle:

- a) času (chronický, epizodický, přechodný typ bezdomovce)
- b) geografie (dle místa přespávání)
- c) příčin (z jakého důvodu se stal bezdomovcem)

Další pohled představuje Pěnkava (2002), který užívá typologii dle způsobu užívání služeb pro bezdomovce, v které rozlišuje různé stupně pomoci - od jednorázové krizové intervence až po služby bez potřeby aktivní účasti (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Dalším možným hlediskem může být délka adaptační fáze na pobyt na ulici (Bruntálová, 2001), či zdroj obživy (Pěnkava, 2002).

4.3. Příčiny bezdomovectví

Existuje velké množství příčin, které vedou k životu na ulici. Tyto příčiny se u většiny případů nevyskytují osamoceně, ale vzájemně se kombinují, což má za následek vysokou heterogenost bezdomovecké populace. Tato komplexnost vedla k současnému multifaktorovému pojetí bezdomovectví, kdy je na tuto problematiku nahlíženo jako na kombinaci strukturálních a individuálních příčin (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Na pojetí příčin bezdomovectví existuje několik úhlů pohledu. První a nejčastější dělení je na objektivní a subjektivní příčiny bezdomovectví

Objektivní příčiny jsou spojovány s chybami v systému. Patří sem politickoeconomické faktory daného prostředí, kulturní prostředí, role trhu, bytová a sociální politika státu či postavení etnických menšin ve společnosti (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, Vašát, 2021). Tyto příčiny jsou vnější a jedinec je nedokáže odstranit.

Za to subjektivní příčiny, které poukazují na negativní vlastnosti jedince, musí jedinec změnit sám. Mezi takové příčiny patří nízká vzdělanost, závislosti či dluhy a exekuce. Rozdělení příčin na objektivní a subjektivní má často nepevné hranice. „*Situace jedince může změnit dispozice a objektivní příčina se může stát příčinou subjektivní a naopak*” (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 18). Právě nízká vzdělanost či dluhy se na této hranici nacházejí.

Podobné dělení příčin bezdomovectví nabízí atribuční teorie, která se hlavně využívá v rámci kognitivní psychologie. Tato teorie je založena na attributech, které jedinec přisuzuje ostatním. Dle Hewstona (2001) atributy dělíme na atributy situační a atributy dispoziční. Atributy situační se mění dle situace, zatímco atributy dispoziční jsou neměnné a působí na ně vlastnosti jedince. Široká veřejnost se při kontaktu s člověkem bez domova dopouští základní atribuční chyby, kdy mu nesprávně přisoudí dispoziční atributy (lenost, nedostatek pevné vůle, alkoholismus). Tyto postoje se následně odrážejí v postavení veřejnosti k bezdomovectví, což dokládá například výzkum sociologa Martina Vávry (2013), ze kterého vyplývá, že 35,8 % české společnosti si myslí, že bezdomovcům je nejlepší nepomáhat.

V kontextu sociálních služeb je důležité dělení příčin na primární, sekundární a terciální. Primární příčinou se rozumí důvod, proč se daná osoba na ulici ocitla. Tyto příčiny jsou hlavně otázkou prevence a měly by být podchycovány sociálním systémem. Sekundární příčina je důvod, proč osoba na ulici zůstává a je stěžejní právě pro ambulantní služby. Marek, Strnad, Hotovcová (2012) tvrdí, že právě uvědomění si sekundárních příčin vede k pochopení jedince, že bariéry k návratu do společnosti jsou překonatelné. Terciální příčinou se označuje důvod, proč se osoba na ulici vrací a je otázkou sociální práce. Obecně platí, že bariéry reintegrace jsou obdobné příčinám života na ulici, ale dále se zaplétají (dluhy narůstají, závislosti se prohlubují, horší možnost participace na trhu práce aj.).

V následujících podkapitolách uvedu některé nejčastější příčiny bezdomovectví a podrobněji vysvětlím jejich působení na problematiku bezdomovectví. Vzhledem k množství příčin vyberu jen ty nejfrekventovanější citované v literatuře (např. Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, MPSV, 2015).

4.3.1. Chudoba

Chudoba je jedním z hlavních znaků bezdomovectví a zároveň jeho příčinou, která může mít různorodý původ (ztráta zaměstnání, pracující chudoba, špatně nastavený systém aj.). Existuje mnoho konceptualizací chudoby, ale v českém mediálním prostoru se nejčastěji setkáváme s příjmovou chudobou. Ta se v ČR v posledních letech pohybuje kolem 8-10 % (ČSÚ, 2019, 2020, 2021). Za příjmově chudé EUROSTAT považuje osoby, které žijí v domácnostech, které nedosáhnou na 60 % národního mediánu. Což v praxi znamená, že u osoby, která žije samostatně byla pro 1. čtvrtletí 2022 stanovena hranice 19 153 Kč.

Tuto hranici těsně převyšuje jak minimální mzda, která byla k roku 2022 stanovena na 16

200 Kč, tak průměrný starobní důchod, který činil 17 900 Kč. Z toho vyplývá, že v ČR je velké množství lidí, které se pohybuje těsně nad hranicí příjmové chudoby, každodenně jim hrozí pád pod tuto hranici, ale statistiky je nezmiňují.

Dalším závažným problémem je v ČR pracující chudoba. Tento pojem popisuje fenomén, kdy lidé obtížně zvládají pokrývat své náklady, ačkoliv jsou zaměstnání v klasickém rozsahu. Dle statistik EUROSTATU byl v roce 2018 podíl nízkovýdělkových zaměstnanců v ČR 15,1 %, evropský průměr byl 15,3 %. Tyto statistiky staví na relativních údajích a Holý (2021) poukazuje na fakt, že *„pokud by byla použita prahová hodnota stejná pro celou EU, byly by podíly ještě mnohem diferencovanější.“*

4.3.2. Nezaměstnanost

Ztráta zaměstnání je častým doprovodným jevem bezdomovectví a mnoho bezdomovců ji pokládá za primární příčinu svého života na ulici (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Nezaměstnanost je jednak velkým zásahem do finančních příjmů, jednak má vliv na mnoho dalších životních aspektů. Pracovní činnost dále naplňuje potřebu smysluplné aktivity, seberealizace, sociálního kontaktu a dává nám pocit samostatnosti a nezávislosti (Vágnerová, 2004). Tyto potřeby mohou být při ztrátě zaměstnání frustrovány.

Při dlouhodobé nezaměstnanosti se člověk na svůj stav adaptuje, což se projevuje rezignací, pesimismem a apatií (Vágnerová, 2004). Dotyčný již práci nehledá, má pocit, že se jeho situace nezmění. Tento fakt také zkresluje statistiky nezaměstnanosti, jelikož jsou počítány z počtu nezaměstnaných registrovaných na úřadu práce. Můžeme tedy předpokládat, že reálný počet nezaměstnaných je vyšší než dokládají statistiky.

Řada odborníků (Mareš, 2002, Marek, Strnad, Hotovcová, 2012) poukazuje na skutečnost, že značná část bezdomovců participuje na neoficiálním trhu práce. Ačkoliv je práce „na černo“ značně riziková (zaměstnanec nemá žádnou jistotu, že mu zaměstnavatel mzdu vyplatí), tak se k ní z mnoha důvodů uchyluje řada lidí bez domova. Nejčastějšími důvody je zatížení exekucemi, ztráta nároku na některé sociální dávky či neplatné pracovní povolení u cizinců (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

4.3.3. Zadlužení

Dluhy provázejí fenomén bezdomovectví velmi intenzivně. Často jsou jednou z primárních příčin a na ulici se dluh dále prohlubuje. Dle výzkumu MPSV (2015) byla právě

zadluženost nejčastější příčinou života na ulici. Podobného výsledku dosáhlo šetření AV ČR, ve kterém dluhové problémy uvedlo jako jednu z hlavních příčin 30 % respondentů a 40 % respondentů přiznalo, že před životem na ulici měli již nějaký dluh (AV ČR, 2017).

U velké části této populace vznikají dluhy až po ztrátě bydlení, Takovými dluhy jsou nejčastěji dluhy dopravním podnikům či dluhy na zdravotním pojištění (AV ČR, 2017).

Zadlužení je úzce spojené s již zmíněnou chudobou a nezaměstnaností. Půjčky byly často snahou vyřešit jiné závazky. Průzkum agentury Median pro A2larm (2018) zjistil, že 57 % domácností se dostalo do exekuce kvůli nesplácení spotřebních úvěrů a krátkodobým půjčkám, 27 % domácností kvůli hrazení nájmu a dalším nákladům spojených s bydlením (Median, 2018).

ČR je dluhová velmoc, každý desátý Čech čelil či čelí exekuci (Aktuálně, 2018). Radek Hábl, autor Mapy exekucí, říká, že v tomto je ČR ojedinělý případ, v ostatních zemích EU se více dbá na předexekuční vymáhání a k exekuci se většina případů nedostane (Aktuálně, 2018).

Exekuce jsou v ČR rozsáhlý obchod, do kterého je zapojeno velké množství politiků, exekutorů a advokátů. Začátek tohoto obchodu s chudobou se datuje k roku 2001, kdy vláda Miloše Zemana přijala exekuční řád a vytvořila se tzv. přísudková vyhláška, která stanovovala minimální odměnu 4 000 Kč advokátům za vymáhání nízkých dluhů. Tato odměna byla v roce 2006 zvednuta na 9 400 Kč při vymáhání dluhů do 1 000 Kč, což z vymáhání nízkých pohledávek vytvořilo lukrativní byznys. Odměny advokátům byly lehce sníženy v roce 2012. Přísudkovou vyhlášku zrušil až Ústavní soud v roce 2013, nyní minimální odměna advokátovi činí 2 000 Kč, stále jsou ale náklady na vymáhání v ČR několikanásobně vyšší než v okolních státech (Aktuálně.cz, 2018).

V roce 2018 vláda schválila novelu Insolvenčního zákona, která měla mimo jiné zkrátit dobu oddlužení z 5 let na 3 roky. O novele se mělo na podzim 2021 jednat v Poslanecké sněmovně. Novela zákona se ale kvůli konci volebního období nestihla projednat, podmínky pro oddlužení zůstávají proto stále stejné.

4.3.4. Alkoholismus

Dle výzkumu MPSV (2015) je alkoholismus druhou nejčastější příčinou života na ulici. Odlišné výsledky přineslo dotazníkové šetření v rámci projektu HOBOfemia, dle kterého „skoro polovina bezdomovců nepije alkohol vůbec nebo jen příležitostně.“ (AV ČR, 2017).

Petr Vašát, autor projektu HOBOfemia, rozkol ve výsledcích vysvětluje špatně zvolenou metodologií výzkumu MPSV (Vašát, 2021).

Alkohol je v českém prostoru jednou z nejčastějších asociací spjatou s bezdomovectvím. Může za to jednak mediální obraz lidí bez domova, tak fakt, že nejviditelnější částí této populace jsou právě osoby závislé na alkoholu. Vzájemná propojenost těchto dvou jevů je nesporná - bezdomovectví bývá často doprovázeno závislostí. Někdy je ale až důsledkem bezdomovectví. Paradoxem je, že střízlivý stav bývá podmínkou pro vstup do většiny sociálních služeb (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

4.3.5. Špatný zdravotní stav

S životem na ulici je spojen i špatný zdravotní stav. Ten může být jak prvotní příčinou, tak sekundární. Dle mnoha výzkumů je zdravotní stav lidí bez domova horší než zdravotní stav většinové populace (např. Bines, 1994, Barták, 2004, Dvořáčková a kol., 2016). Za tento fakt může velké množství faktorů - nemožnost domácího léčení, odmítání léčby, chronický stres, závislosti, vyšší riziko úrazů, vyšší riziko nákazy aj. Špatný zdravotní stav je u lidí bez domova zvýšen jak ve sféře fyzického zdraví, tak toho psychického. V rámci fyzického zdraví trpí bezdomovci zejména problémy spojenými s neléčením chronických onemocnění, kožními onemocněními, nemocemi pohybového aparátu a infekčními onemocněními (Šupková, 2007).

Co se týče psychického zdraví, Marek, Strnad a Hotovcová (2012, s. 41) argumentují, že *„velká část bezdomovců měla nějaké psychické potíže ještě v době, kdy bydleli a pracovali, a ty se patrně podílely na tom, že jedinec skončil na ulici.“* Nejčastějšími problémy jsou závislosti, depresivní stavy, poruchy spánku, reakce na strach a poruchy přizpůsobení (Šupková, 2007).

5. Metodologie

Pro svůj výzkum jsem se rozhodla využít kvalitativní přístup. Ten je definován jako *„proces hledání porozumění založen na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v*

přirozených podmínkách." (Creswell in Hendl, 2012, s. 48). Cílem kvalitativního výzkumu je odkrývat význam podkládaný sdělovanými informacemi (Disman, 1993). Ke klíčovým charakteristikám kvalitativního výzkumu patří pojmy jedinečnost a neopakovatelnost, kontextuálnost, procesuálnost a dynamika, historičnost a reflexivita (Miovský, 2006).

Důležitou roli hraje v kvalitativním výzkumu výzkumník. Oproti tradičnímu chápání role výzkumníka v kvantitativním výzkumu, kde je žádoucí, aby jeho vliv na interpretaci dat byl minimální, v kvalitativním výzkumu chápeme výzkumníka jako důležitý faktor, který ovlivňuje výzkum od začátku do konce (Miovský, 2006).

Mezi základní charakteristiky kvalitativního výzkumu a jeho výstupů řadí Hendl (2005) následující:

- Kvalitativní výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terémem nebo situací jedince či skupiny jedinců.
- Výzkumník se snaží získat integrovaný pohled na předmět studie.
- Používají se relativně málo standardizované metody získávání dat. Hlavním instrumentem je výzkumník sám.
- Výzkumníci se snaží o izolování určitých témat, projevů a datových konfigurací.
- Hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.
- Data se induktivně analyzují a interpretují.

Kvalitativnímu výzkumu se často vytýká nemožnost zobecnění výsledků a přenesení do jiného prostředí. Také výsledky jsou náchylnější na ovlivnění výzkumníkem - z tohoto důvodu je nutné věnovat zvýšenou pozornost průhlednosti výzkumu ve všech jeho částech. Naopak výhodou kvalitativního výzkumu je zkoumání jevu v celé jeho šíři, včetně postihnutí různých příčinných vztahů. Díky kvalitativnímu výzkumu jsme schopni pochopit fungování fenoménů do hloubky.

5.1. Metody sběru dat

Pro účely bakalářské práce jsem se rozhodla provést analýzu primárních i sekundárních dat.

Stěžejní část výzkumu tvoří primární data sbíraná pomocí hloubkových

polostrukturovaných rozhovorů. Tuto metodu jsem vybrala z důvodu možnosti držet se předem vytyčených okruhů otázek, ale přitom je moct do určité míry měnit dle potřeb či reakcí informantů. Dalším důvodem zvolení této metody je možnost hlubší explorační.

Tyto rozhovory jsou dále doplněny o poznatky získané analýzou dokumentů. Analyzovány byly především klíčové zákony a strategie řešící problematiku bezdomovectví na území hlavního města Prahy.

5.1.1. Polostrukturovaný rozhovor

Pro polostrukturovaný rozhovor je charakteristická příprava návodu rozhovoru, který obsahuje okruhy otázek, jež chce tazatel probrat. V případě potřeby se tazatel od tohoto návodu může odklonit a věnovat se tomu, co mu přijde důležité. V mém případě jsem takto postupovala a ve všech případech scénář rozhovoru přizpůsobila konkrétnímu informantovi (např. u respondentů se zkušeností s násilím v rodině jsem rozhovor rozšířila o toto téma). Zároveň by ale tazatel měl mít definované jádro rozhovoru. To představuje určité minimum otázek, které musí probrat (Miovský, 2006). Na toto jádro se pak nabalují doplňující otázky. V mém scénáři rozhovoru (viz Příloha 1) jsem definovala jádro rozhovoru a doplňující otázky jsem kladla dle reakce informanta.

Při tvorbě návodu polostrukturovaného rozhovoru je vhodné se držet zásad tvorby návodu. Tazatel musí dbát jak na formulaci samotných otázek (jejich srozumitelnost, jednoznačnost atd.), tak na jejich formu či pořadí. Součástí polostrukturovaného rozhovoru by správně měly být otevřené otázky, při kterých se informant může rozmluvit. Zároveň tazatel musí být připraven se umět zeptat na stejnou otázku několika způsoby.

Reichel (2009) doporučuje volit na začátek otázky úvodní, díky kterým můžeme navázat vztah s informantem. Druhou část, přibližně čtvrtinu rozhovoru, mají tvořit otázky snadné, pro respondenta zajímavé. Po snadných otázkách by měly přijít ty nejdůležitější, pro výzkum klíčové (jádro rozhovoru), a na závěr zvolit otázky o něco snazší, přesto pro výzkum významné. Zde se také hodí ptát na sociodemografické údaje. Těchto doporučení jsem se při rozhovorech držela a osvědčila se mi. Zejména zařazení sociodemografických otázek na samém konci rozhovoru. Informanti se odpovídání na tyto otázky ze začátku zdráhali odpovědět, ale na konci rozhovoru mi odpověď bez problému poskytli.

5.1.2. Analýza dokumentů

Analýza dokumentů je metodou sběru dat, jejímž cílem je „zjištění významu, získání porozumění a rozvinutí empirického vědění“ (Bowen, 2009, s. 27). Dokumenty jsou často přehlíženým typem dat, ačkoliv nesou důležité poznatky o sociální realitě, do které zároveň vstupují. Vstupují do ní jednak jako lidská činnost, která reflektuje ideovou a hodnotovou perspektivu. (Walach, 2016). A zadruhé tuto lidskou činnost ovlivňují.

Ačkoliv je v mé práci analýza dokumentů doplňujícím elementem rozhovorů, tak mi v této práci pomohla k mnohem hlubší exploraci fenoménu bezdomovectví

5.2. Metody výběru informantů

Cílovou skupinou pro tento výzkum jsou osoby, které spadají (či spadaly) do prvních dvou koncepčních kategorií typologie ETHOS (2005). Jsou to:

- osoby bez střechy nad hlavou (osoby přežívající venku nebo v noclehárně),
- osoby bez domova (osoby bydlící v ubytovnách nebo institucích, např. sociálních ubytovnách, ubytovnách pro bezdomovce, azylových domech, ve věznicích, zdravotnických zařízeních, v zařízeních pro děti nebo podporovaném bydlení).

Vzhledem k tomu, že s touto cílovou skupinou není možné si domluvit rozhovor předem online či telefonicky a zároveň zde neexistuje žádná opora výběru, jsem se rozhodla pro náhodný výběr na pražských ulicích na základě charakteristických specifik popsaných v literatuře, které se dají identifikovat okem (oblečení a vzhled, vybírání popelnic, žebrání, užívání sociálních služeb pro lidi bez domova apod.) (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Se 2 osobami mi byl kontakt zprostředkován díky společným známým a 1 osobu jsem znala již před samotným výzkumem. Domnívala jsem se, že další zprostředkování kontaktu (např. přes pracoviště poskytující sociální služby) by vedlo k zbytečnému zkreslení dat, protože by se pravděpodobně jednalo pouze o osoby, které by byly motivovány ke změně. A vzhledem k heterogenosti cílové skupiny jsem potřebovala co nejpestřejší vzorek informantů.

Za účelem motivace informantů jsem za poskytnutí rozhovoru nabízela jídlo, teplé oblečení či peníze.

5.3. Sběr dat

První snaha o rekrutaci informantů proběhla 18.1., kdy jsem oslovila celkem 4 potenciální

informanty. Pro snazší navázání kontaktu jsem byla vybavena teplým zimním oblečením, cigaretami a hotovostí pro případný nákup jídla. Nikdo z oslovených se mnou rozhovor však neprovedl, což dávám za vinu nevlídnému počasí, které v tento den panovalo.

Samotná rekrutace informantů tedy probíhala nejprve v období od 13.4. do 21.4., kdy jsem oslovila celkově 10 hypotetických informantů, rozhovory jsem získala pouze 4. Tyto rozhovory jsem v celé délce nahrávala, přepisovala a následně kodovala. Z rozhovorů jsem také tvořila terénní poznámky, ze kterých jsem do velké míry v následné analýze vycházela. Druhé období rekrutace informantů proběhlo od 1.6. do 15.6. 2022, v něm bylo osloveno celkem 13 hypotetických informantů, rozhovorů bylo provedeno 6. Tyto rozhovory jsem již nenahrávala, ale jako záznamové médium jsem používala pouze terénní poznámky, kam jsem detailně zapisovala odpovědi informanta a bezprostředně po rozhovoru jsem si udělala protokol, do kterého jsem si zapisovala všechny informace, které jsem považovala za směrodatné pro výzkum, či jinak zajímavé (např. své pocity, postřehy aj.)

K tomuto rozhodnutí jsem dospěla díky nabytým zkušenostem z prvního období rekrutace, kdy jsem se zaprvé naučila rozpoznat, co je a co není pro můj výzkum významné, protože jsem v té době měla již přepsané rozhovory a začala s kódováním. V této fázi jsem zjistila, že mám mnoho dat, která nevedou k naplnění mých cílů. Dalším důvodem bylo upozornění jednoho z informantů z prvního období na to, že je pravděpodobné, že mě někdo okrade, protože to sám občas dělává. Zároveň mám dojem, že má cílová skupina lépe reagovala na psaní poznámek než nahrávací zařízení.

Výzkumný vzorek celkově čítá 10 informantů, z toho 8 mužů a 2 ženy, což je dle zásad kvalitativního výzkumu počet, při kterém by mělo dojít k saturaci dat. Respondenty jsem primárně oslovovala v okolí pracovišť poskytujících sociální služby a v okolí veřejného výdeje stravy. Tyto informace jsem získala pomocí internetu, případně od samotných informantů. Z celkových 10 informantů byly 2 osoby osloveny na Tusarově ulici u Armády spásy, 2 osoby v okolí ulice U Bulhara, kde sídlí NDC Naděje, 2 osoby byly osloveny na stanici Nádraží Holešovice v době výdeje stravy iniciativy Food not bombs a 1 osoba v okolí Hlavního nádraží. Na 2 osoby jsem získala kontakt přes mně blízkou osobu a poslední osobu jsem znala několik let a věděla jsem o její zkušenosti se životem na ulici.

V rámci analýzy dokumentů jsem vycházela z legislativních zdrojů, především ze Zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, a dále pak ze Zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, Zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi a Zákona č.

435/2004 Sb., o zaměstnanosti. V neposlední řadě jsem vycházela ze strategických plánů řešících bezdomovectví v ČR a Praze. Konkrétně se jedná o Koncepti prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020 a Koncepti návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013–2020.

5.4. Metody analýzy dat

Data získaná během prvního období sběru jsem následně převedla do textové podoby, tento přepis mi spolu s terénními poznámkami sloužil jako výchozí materiál k samotné analýze. Data z druhého období byla rovnou ve psané podobě. Tyto přepisy mi spolu s terénními poznámkami sloužily jako výchozí materiál k samotné analýze. Data byla následně analyzována pomocí kódování. Kódování je metoda analýzy dat, která „představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a opět složeny novými způsoby. Je to ústřední proces tvorby teorie z údajů.“ (Strauss a Corbin, 1999, s. 39). Při analýze dat jsem vycházela zejména z kódování užívaného u zakotvené teorie, kde se doporučuje kombinace otevřeného, axiálního a selektivního kódování. Mezi těmito typy kódů se dle Strausse a Corbin (1999) dá volně přecházet a nemusí následovat za sebou, protože jsou uměle vytvořeny. Pro otevřené kódování je charakteristické tématické rozkrytí ještě neokódovaných dat (Hendl, 2005). Kódy mohou mít různou podobu, může se jednat o široké slovní spojení, ale i jednoduché slovo. Kódy následně dle určitých podobností řadíme do kategorií.

Dalším typem kódování je axiální kódování. To je definováno jako „soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytvoření spojení mezi kategoriemi. To se činí v duchu kódovacího paradigmatu, které zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie, jednání, interakce a následky“ (Strauss a Corbin, 1999, s. 228). Kategorie jsou tedy k sobě znovu skládány na základě vztahu mezi nimi.

Poslední typ kódování, které se nazývá selektivní, vychází z kódování axiálního a jeho hlavním významem je nalézání hlavních kategorií a vyložení kostry příběhu (Strauss a Corbin, 1999). V rámci tohoto typu kódování se výzkumník také snaží nalézt typické příklady pro ilustraci problému a formuje ostatní podkategorie kolem kategorie hlavní (Hendl, 2016).

Považuji za nutné zmínit, že ačkoliv má metoda analýzy dat vycházela z metodických postupů zakotvené teorie, tak se o zakotvenou teorii nejedná.

Po okodování dat jsem používala zásad tematické analýzy. Tematická analýza je výzkumnou metodou, která vyniká v kvalitativním výzkumu svoji flexibilitou. Jedná se o metodu identifikace, analýzy a odkazování ke vzorům (tématům) v datech“ (Braun, Clarke, 2006). Tematickou analýzu se doporučuje používat ve výzkumech, které se zabývají hledáním odpovědí na výzkumné otázky týkající se lidských zkušeností a názorů (Hendl, 2016). Tematická analýza má dle Brauna a Clarka (2006) 6 fází: seznámení se s daty, generování kódů, generování počátečních témat, kontrola témat, definování a pojmenování témat a produkce zprávy.

Analýza dokumentů probíhala souběžně s analýzou primárních dat. Začala jsem nejprve s vyhledáváním a studiem veřejných politik, které se problematikou bezdomovectví zabývají. Vzhledem k širokému tématu a velkému množství zapojených aktérů a veřejných politik jsem si na základě tohoto studia vymezila základní prameny, kterým jsem se následně věnovala. Tyto prameny jsem obohacovala o poznatky, které byly zveřejněny v jiných dokumentech, analýzách, v médiích, či výročních zprávách zainteresovaných aktérů.

Vybranou metodou analýzy dat byla institucionální analýza dat. Jejím cílem bylo identifikovat způsoby řešení bezdomovectví z platné legislativy a koncepcí, zjistit, jakým způsobem se výše popsané příčiny do těchto dokumentů propisují a jakými způsoby byly koncepce naplňovány.

6. Řešení problematiky bezdomovectví

6.1. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách představuje jeden ze základních kamenů péče o osoby bez domova. Předmětem tohoto zákona je vymezení podmínek „*poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, podmínek pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkonu veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekce poskytování sociálních služeb a předpokladů pro výkon činnosti v sociálních službách.*“ (Zákon č. 108/2006 Sb.). Zákon se nezabývá pouze problematikou lidí bez domova, ale i dalšími typy sociálního vyloučení. Pro

potřeby této práce se však budu věnovat jen službám určeným pro lidi bez domova či bezdomovectvím ohroženým.

Zákon o sociálních službách se věnuje sociálním službám zaměřeným (nejen) na bezdomovectví ve své třetí části a dělí je na 3 druhy:

- sociální poradenství,
- služby sociální péče,
- služby sociální prevence.

Tyto služby mohou být poskytovány formou pobytové, ambulantní nebo terénní služby. Pobytové a ambulantní služby se poskytují v zařízeních sociálních služeb, jediné terénní služby jsou osobám nabízeny v jejich přirozeném sociálním prostředí (Zákon č. 108/2006 Sb.).

Zákon dále definuje zařízení sociálních služeb. Lidem bez domova jsou určeny následující:

- terénní programy (§ 69),
- nízkoprahová denní centra (§ 61) - ambulantní služba poskytující podmínky pro osobní hygienu, stravu a další základní péči,
- noclehárny (§ 63) - ambulantní služba poskytující především přenocování,
- azylové domy (§ 57) - pobytová služba poskytující především ubytování na přechodnou dobu a stravu.

Mimo tato zařízení mají osoby bez domova možnost využívat i jiné služby, například sociální poradenství (§ 37). To zákon dělí na základní a odborné. Základní sociální poradenství musí zajišťovat všichni poskytovatelé sociálních služeb a zahrnuje především seznámení se s možnostmi řešení jejich situace. Odborné sociální poradenství zaměřené na práci s lidmi bez domova je specifičtěji zaměřené na různé příčiny bezdomovectví (např. závislosti, domácí násilí aj.).

V následujících podkapitolách rozvedu fungování jednotlivých zařízení sociálních služeb a jejich práci s lidmi bez domova. Přičemž kapitoly budou konkrétněji zaměřeny na pražské služby.

Terénní programy

Cílem terénních programů je kontaktování lidí bez domova a snaha o minimalizaci rizik jejich způsobu života (Zákon č. 108/2006 Sb.). Jde tedy o práci na ulici, která je prováděna v přirozeném prostředí klientů sociálních služeb. Tato služba dle zákona zahrnuje

„zprostředkování kontaktu se společenským prostředím“ a „pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí“, což zahrnuje informování lidí bez domova o službách, které odpovídají jejich potřebám, pomoc s navázáním kontaktu s navazujícími službami, pomoc s kontaktováním úřadů a jiných institucí, či poskytování informací o rizicích života na ulici.

Terénní programy jsou nezbytnou součástí péče o lidi bez domova, protože určitá část této sociální skupiny nechce nebo není schopna navštěvovat ambulantní a pobytové služby (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Terénní programy mají právě za úkol vybudovat či obnovit důvěry v tyto organizace.

Nízkoprahová denní centra

Nízkoprahová denní centra poskytují lidem bez domova ambulantní, popřípadě terénní službu. Nízkoprahová služba má být co nejpřístupnější, anonymní a blízká místům, kde se setkává cílová skupina (Herzog, 2007). Měla by se zaměřovat na klienty, kteří nevyhledávají oficiální služby pomoci, prostředí služby by se mělo podobat prostředí klienta a k provedení služby by klient neměl potřebovat mnoho informací (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Cílem těchto služeb je uspokojování základních lidských potřeb (potrava, osobní hygiena aj.) a sociální poradenství. Koncept je postaven na předpokladu, že uspokojení základních lidských potřeb vede zaprvé ke zmírnění napětí mezi lidmi bez domova a většinovou společností a zadruhé se klient bude moct soustředit na návrat do společnosti (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

V Praze se dle Registru poskytovatelů sociálních služeb nachází celkem 7 služeb nízkoprahového denního centra pro lidi bez přístřeší. Jedná se o

- AD sv. Terezie provozované Arcidiecézní charitou Praha,
- Centrum sociálních služeb Bohuslava Bureše provozované Armádou spásy,
- Středisko U Bulhara provozované Nadějí,
- Nízkoprahové denní centrum Husitská provozované R-mosty,
- Nízkoprahové denní centrum v Praze 6 provozované sdružením K srdci klíč,
- Nízkoprahové denní centrum Farní charita Praha 1, které je pouze pro ženy
- Středisko Naděje Bolzanova, které je zaměřeno na osoby bez domova do 26 let.

Tato centra se liší jak svou velikostí, tak množstvím nabízených služeb. První tři jmenovaná centra jsou vysokokapacitní a v okolí působí zpravidla ještě jiné sociální služby

pro lidi bez domova. Specifické svými službami je středisko U Bulhara, které ve své pobočce provozuje ordinace lékařů (praktický lékař, stomatologie, gynekologie, psychiatrie (Naděje, 2022).

Noclehárny

Noclehárny dle zákona poskytují „*ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování.*” (Zákon č. 108/2006 Sb.). Konkrétní podmínky si pak určují jednotlivé organizace samy. Takovými podmínkami je obvykle střízlivý stav klienta, vstupní poplatek, prokázání totožnosti a dostavení se v určitý čas.

Na území Prahy figurují čtyři organizace, které poskytují noclehárny - Naděje, Armáda spásy, Centrum sociálních služeb Praha a Arcidiecézní charita Praha. Poskytování nocleháren má svá sezónní specifika. Každoročně se v zimních měsících navyšují kapacity tzv. zimními noclehárnami, které využívají i osoby, které v letních měsících spí na ulici. Využívání noclehárny může být prvním krokem k návratu na ulici, protože zjednodušuje možnost udržení si dlouhodobé práce. Proto jsou také noclehárny otevřeny v konkrétních časech, jedná se o snahu nepřímo motivovat lidi k činnosti během dne.

Ačkoliv jsou noclehárny nízkoprahovou sociální službou, podmínku střízlivosti je pro určité osoby těžké dodržet. Na území Prahy se nenachází žádná noclehárna, která by vstup pod vlivem tolerovala.

Azylové domy

Azylové domy jsou zákonem definovány jako „*pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.*” (Zákon č. 108/2006 Sb.). Poskytují celodenní ubytování, podmínky pro přípravu stravy či praní prádla (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Vedle toho také často poskytují množství doplňkových služeb jako potravinovou pomoc, či volnočasové aktivity.

Jedná se o sociální službu, která navazuje na noclehárny a snaží se o upevňování návyků, které jsou potřebné k udržení si dlouhodobého bydlení (včasné placení nájmu, dodržování domovního řádu aj.). Pobyt bývá zpravidla časově omezen, jeden rok se udává jako maximum. Během této doby se počítá s tím, že osoba si zařídí samostatné bydlení a je připravena na návrat do většinové společnosti. Na azylové domy navazuje služba výcvikových bytů, kde je osoba již samostatná, ale dochází za ní na týdenní bázi sociální

pracovník (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

Dle registru poskytovatelů sociálních služeb je v Praze 27 registrovaných služeb azylového domu, jejich celková kapacita je 920 lůžek. Z toho 451 lůžek připadá na azylové domy pro jednotlivce a 469 lůžek na azylové domy pro matky s dětmi v tísní (Median, 2020).

6.2. Další související zákony

V této kapitole zmíním další související zákony, které se dotýkají řešení problematiky lidí bez domova či života na ulici. Jedná se o následující zákony:

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů stanovuje výši částky životního a existenčního minima. Od 1.4.2022 se částka životního zvýšila na 4 250 Kč (z 3 860 Kč) a existenční minimum vzrostlo na 2 740 Kč.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek (Zákon č. 111/2006 Sb.). Jednou z dávek definovanou v tomto zákoně je příspěvek na živobytí. Ten je vyplácen osobám, které nedosahují na životní minimum a zároveň jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání. Tudíž na tento příspěvek část lidí bez domova dosáhne a využívá ho.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, upravuje “zabezpečování státní politiky zaměstnanosti, jejímž cílem je dosažení plné zaměstnanosti a ochrana proti nezaměstnanosti.” (Zákon č. 435/2004 Sb.). Lidí bez domova se týká hlavně § 39, podpora v nezaměstnanosti a podpora při rekvalifikaci.

6.3. Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020 je strategický plán, který si kladl za cíl „*udržení hranice počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech bez zaměstnané osoby do roku 2020 na úrovni roku 2008.*“ (MPSV, 2012, s. 5), k čemuž se ČR zavázala v rámci Národních programů reforem. Toho chce dosáhnout pomocí „*podpory prevence a možností sociálního začlenění bezdomovců, kteří se mohou a chtějí vrátit (včetně podpory těch osob, které začlenění nejsou schopny) do obvyklého standardu života, doplnění a ustálení sítě služeb až do mezioborové úrovně a rozšíření současné podoby sociální práce s bezdomovci včetně prostupného bydlení o koncept zaměřený nejprve na bydlení (Housing first)*“ (MPSV, 2012, s. 11).

Koncepce stanovila 4 hlavní oblasti zájmu: přístup k bydlení, sociální služby, přístup ke

zdravotní péči a informovanost, zapojení a spolupráce. U každé oblasti se stanovily podcíle a konkrétní opatření. V rámci celé koncepce bylo stanoveno celkem 43 opatření s termínem plnění, přičemž 13 z nich bylo navázáno na přijetí zákona o sociálním/dostupném bydlení či novelizace zákona o který dosud stále v legislativě chybí. Ze Zprávy o plnění Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 za rok 2020 vyplývá, že bylo monitorováno 40 opatření, z toho 12 opatření je plněno, 14 pouze částečně a 14 opatření plněna nebyla (MPSV, 2020). Splněna nebyla tato opatření:

- legislativní úprava sociálního bydlení,
- zefektivnění sociální práce na obcích/krajích a ÚP ČR,
- zabezpečení návaznosti nástrojů sociální politiky na odpovídající nástroje bytové politiky umožňující co nejrychlejší přechod osob z bezdomovectví do trvalého bydlení,
- profesní ukotvení postavení, práv a povinností a kompetencí sociálních pracovníků, včetně sociálních kurátorů a sociálních pracovníků ve věznicích aj. prostřednictvím přijetí zákona o sociálních pracovnících,
- vytvoření funkčního propojení dávkové podpory a sociální práce v zájmu spolupůsobení na příjemce podpory orientované na řešení situace,
- otevření některých stávajících sociálních služeb pro cílovou skupinu bezdomovců, kteří již nejsou schopni využívat klasické služby pro bezdomovce, např. azylový dům, nebo nemohou být dále umístěni ve zdravotnickém zařízení,
- přizpůsobení stávajících kapacit sociálních služeb pro krizové ubytování celých rodin podle identifikovaných místních potřeb,
- podpora opatření vedoucích ke snižování prahu služeb sociální prevence (zejména zmírňování vstupních podmínek pro uživatele),
- vytváření bezprahových kapacit pro zimní ubytování bezdomovců, které nebudou mít podobu provizorií, ale budou více využívat stávající jednoduchá ubytovací zařízení (i soukromá), která nejsou v zimní sezóně příliš využita, a to s podporou pro zajištění terénních služeb pro bezdomovce v těchto zařízeních ze strany poskytovatelů sociálních služeb a místní samosprávy,
- v připravované úpravě systému sociálních služeb podporovat takové rozdělení druhů/činností sociálních služeb, které již nebude primárně zaměřeno na cílové skupiny, ale na potřeby uživatelů,

- realizace vzdělávacích seminářů se zdravotnickou tematikou pro sociální pracovníky, podpora a rozvoj spolupráce s organizacemi, které pracují s touto skupinou,
- realizace společných odborných a vzdělávacích setkání pracovníků sociálních služeb a zdravotnických zařízení, podpora a spolupráce partnerství různých subjektů v oblasti řešení problematiky bezdomovectví,
- podpora vzdělávacích programů a projektů realizovaných v rámci základních škol zaměřených na problematiku bezdomovectví (zařazení informací do výuky o tom, co je to bezdomovectví, jak vzniká, kdo je bezdomovec, prevence),
- návrh doporučení pro střední, vyšší odborné a vysoké školy sociálního a humanitního směru ohledně výuky a vzdělávání v oblasti bezdomovectví a práci s bezdomovci (MPSV, 2020).

Většinu nenaplněných opatření dle MPSV nebylo možné splnit z důvodu vyčkávání na ukončení legislativních procesů. Opatření z oblasti sociálních služeb čekala na novelizaci zákona o sociálních službách, který vyšel v platnost 8. září 2021, s účinností od 1. ledna 2022. Opatření spadající do oblasti přístupu k bydlení stále čekají na zákon o sociálním/dostupném bydlení. Dle zprávy o plnění koncepce se zákon v době jejího zpracování projednával na výborech Poslanecké sněmovny ČR, ale ve volebním období vlády Andreje Babiše se nestačil schválit.

Vzhledem k neúplné realizaci všech opatření by bylo vhodné v následujícím období na tuto koncepci navázat.

6.4. Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013–2020

Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013-2020 (dále “koncepce”) byla schválena městskou radou 18. prosince 2012. Jejím cílem je „*minimalizace negativních dopadů bezdomovectví jak na bezdomovce, tak na ostatní občany a na celkovou kvalitu života ve městě.*” (Prudký, Hradecký, Tomešová, Varga, Klinecký, 2012, s. 5). Tato koncepce se poučila z chyb předchozích pražských plánů a strategií a neobsahuje represivní řešení. Příkladem represivního řešení z minulých strategií může být cíl vytyčený v Akčním plánu řešení bezdomovectví pro rok 2008 a následující období, který zněl: „*Zmírnit negativní jevy, které bezdomovectví provázejí, a usnadnit tak běžným*

občanům hl. města Prahy jejich každodenní život.” (AKŘPB, 2008, s. 2). Z cíle je zřejmé, že plán se nesnažil o reintegraci bezdomovců do společnosti, ale o “zneviditelnění” problému pro běžnou populaci.

Tato koncepce v úvodu představuje pozici Prahy, jakožto metropole s výjimečnou sociální pozicí v ČR, která svou nabídkou sociálních služeb přitahuje osoby bez domova ze všech regionů ČR i Slovenska. Tímto důvodem vysvětluje vysoký počet lidí bez domova na jejím území a zdůrazňuje potřebnost širokého spektra sociálních služeb na území HMP. Dále zdůrazňuje především potřebu spolupráce jednotlivých orgánů veřejné správy, MČ a organizací nestátního a neziskového charakteru figurující na území HMP.

Koncepce si na základě analýz stavu bezdomovectví v Praze, potřeb lidí bez domova a předchozích akčních plánů vytyčila následující cíle:

- doplnit a rozvinout služby pro lidi bez domova - zejména pak zdravotní péči a zvýšení kapacit pro matky s dětmi,
- vyřešit bytovou situaci a vytvořit předpoklady pro to, aby obyvatelé HMP nebyli ohroženi bezdomovectví,
- implementovat prevenci bezdomovectví za účelem snížení počtu lidí bez domova a jejich konfliktnosti (terénní programy a odborné sociální poradenství),
- snížit počet bezdomovců přebývajících na ulici v místech soustředění obyvatel města o polovinu současného stavu během následujících pěti let pomocí krátkodobých aktivit,
- poskytnout navázané sociální služby, které povedou k reintegraci, co největší části bezdomovců,
- spravedlivě rozdělit sociální služby po celém území HMP,
- poskytnout dostatečné vybavení a kapacity pro terénní přímou pomoc,
- připravit evidenční systém uživatelů sociálních služeb, který bude generovat údaje o počtu, pohybu a využívaných službách u jednotlivých uživatelů (Prudký, Hradecký, Tomešová, Varga, Klinecký, 2012).

Z těchto cílů byla následně postavena základní strategická východiska. Ta zahrnují decentralizaci sociálních služeb pro bezdomovce - spravedlivě rozdělit sociální služby na území HMP mezi jednotlivé městské části a zároveň vytvářet sociální služby s ideální kapacitou 30 uživatelů na jednom místě. Opatření by měla být zacílena na všechny bezdomovce, přičemž významná část opatření by měla být intervenčního charakteru.

Zároveň by měla dávat dohromady logicky na sebe navazující celek a odpovídat rozpočtové realitě města. Tudíž se nepočítá s realizací všech návrhů koncepce, ale všechny realizované veřejné politiky z ní musí vycházet.

Z důvodu stanovení krátkodobých i dlouhodobých cílů je koncepce členěna na dvě etapy. První etapa byla stanovena do roku 2014 a jejím cílem bylo řešit akutní problémy bezdomovectví. Výsledky těchto politik poté sloužily jako základ pro cíle dlouhodobé, které jsou dále zpracovány v druhé etapě, do roku 2020.

Koncepce má kvalitně rozpracovanou problematiku dostupnosti sociálních služeb, pracuje s potřebnostmi zdravotní péče pro osoby bez domova. Také si je vědoma, o jak heterogenní skupinu se z hlediska příčin i stavění se ke své situaci jedná a na základě toho pracuje s nutností diferenciací sociálních služeb. Návrhy aktivit jsou v koncepci rozděleny do čtyř oblastí - prevence, sociální služby, zdravotní služby, návazné služby a jiné aktivity.

V rámci první etapy koncepce v oblasti prevence navrhovala taková opatření, která by pomohla vytipovávat osoby, kterým hrozí propad do bezdomovectví - zajištění metodiky pro sociální pracovníky na MČ a informovanost mezi bytovými odbory. Další preventivní opatření se týkala systémových strategií pomoci - zabezpečit podmínky pro vznik systému podpůrného sociálního bydlení, vytvoření systému pomoci pro osoby s dluhovými problémy a začít vytvářet síť tréninkových bytů.

V oblasti sociálních služeb se návrhy koncepce dotýkaly zejména zvyšování kapacit jednotlivých sociálních služeb v těch městských částech, kde jich je nedostatek a posílení terénních programů. Konkrétně doporučovala zvýšení dotací terénních programů o 1/3, zřídit dvě nízkoprahová centra v lokalitách vysokého výskytu lidí bez domova, zřízení azylového domu mimo pražské centrum, zřízení bezbariérového azylového domu a navýšení kapacity azylového domu pro ženy.

Návrhy zdravotní péče doporučovaly podporovat ošetřování v rámci terénních programů, zřídit ordinaci praktického lékaře, koordinovat psychiatricko-psychologickou pomoc a založit soustavný systém vyšetřování bezdomovců z důvodu přenosných nemocí.

Mezi další doporučení první etapy patří vybudování jednotného evidenčního systému, který by sdílel informace o využívání sociálních služeb HMP, či realizace výzkumu ohledně možnostech reintegrace bezdomovců.

Jak již bylo řečeno, první etapa řešila akutní problémy bezdomovectví a stavěla základ pro etapu druhou. Po ukončení první etapy se měla vyhodnotit efektivita provedených opatření,

kteřá se v druhé etapě měla následně rozvíjet a doplnit. Vyhodnocení opatření první etapy a doplnění původní koncepce bylo předmětem Aktualizace Koncepce návrhů řešení problematiky bezdomovectví v Praze v letech 2013 - 2020 (dále jen „Aktualizace“). Ta byla schválena Radou HMP až 15. listopadu 2016, tudíž necelé dva roky po ukončení první etapy.

Z první etapy koncepce byla realizovaná část opatření. Z oblasti prevence se povedlo splnit posílení sociální práce na MČ pomocí dotačního titulu MPSV, podporu preventivních projektů MČ pomocí účelových dotací, založení fondu na rozvoj sociálního bydlení, pro který byla jmenována Komise. Ta má za úkol připravit metodiku. Také vzniklo 30 nových bytů pro reintegraci bezdomovců. Naopak nebyla vytvořena metodika pro vytipování lidí ohrožených propadem do bezdomovectví a nebyla řešena problematika zadluženosti.

V rámci sociálních služeb se terénní programy posílily o 8 pracovních úvazků, finanční podpora terénních programů se zvýšila z 4 366 800 Kč (údaj za 2011) na 9 704 000 Kč (údaj za 2014) (Prudký, Hradecký, Tomešová, Varga, Klinecký, 2016). Také byl zřízen azylový dům ADOS, který je určen „*pro osoby bez přístřeší, které se ocitly ve stavu akutního zhoršení zdravotního stavu.*“ (Výroční zpráva CSSP, 2014, s. 7). Dále byla poskytnuta investice do rekonstrukce střediska pomoci pro ženy na Praze 1. Naopak nebyla dle návrhu koncepce zřízena nová nízkoprahová denní centra. Tyto dvě skutečnosti jdou proti jednomu z úkolů koncepce a to „spravedlivé“ rozdělení sociálních služeb mezi jednotlivé MČ. V této fázi byly stále Praha 1,2 a 7 nejzatíženější MČ z důvodu vysokých kapacit pro lidi bez domova.

Oblast zdravotní péče byla podporována hlavně dotacemi pro neziskové organizace a některé nemocnice, které péči zajišťují. Také byla v tomto období nově zřízena stomatologická a gynekologická ordinace, kterou provozuje Naděje. Dále byly zahájeny přípravy pro Azylový dům v Praze 5, který se bude specializovat na akutně a chronicky nemocné.

Ačkoliv koncepce a ani její aktualizace neobsahují žádné indikátory úspěšnosti implementace, můžeme říct, že první etapa byla uspokojujivě realizovaná.

Návrhy druhé etapy navazují na již provedená opatření v již zmíněných oblastech, přičemž se zdůrazňuje potřeba zaměřením se na primární prevenci. Druhá etapa navrhuje v rámci prevence pokračovat v podpoře systému pro osoby ohrožené bezdomovectvím z důvodu zadlužení, upřednostňovat matky samoživitelky s dětmi v podpůrném bydlení a rozšířit síť tréninkových bytů o dalších 30 jednotek.

Co se týče sociálních služeb, tak druhá etapa se stále věnuje navyšování kapacit všech druhů sociálních služeb - posilování terénních programů, zřízení nejméně dvou nízkoprahových denních center, ve spolupráci s neziskovými organizacemi vytvořit síť 15 tréninkových bytů sloužících k resocializaci lidí bez domova, zřízení azylového domu pro osoby seniorského věku či chronicky nemocné, zřízení bezbariérového azylového domu a zřízení střediska pomoci pro ženy.

V oblasti zdravotních služeb se doporučuje stále podporovat ošetrovatelskou péči v rámci terénních programů. Nově se doporučuje uvést v provoz 30 ošetrovatelských lůžek pro doživající osoby, které potřebují neustálou péči, zahájit konkrétně stanovenou spolupráci s nemocnicemi a zřídit tým, který bude identifikovat a následně pracovat s osobami závislými a psychicky nemocnými.

Mezi další doporučená opatření patří podpora tréninkových dílen, potravinové banky, rozvoj sociálních firem a tréninkových pracovišť, vzdělávání obyvatelstva a pravidelné sčítání bezdomovců.

Druhá etapa nemá k dnešnímu datu žádnou závěrečnou zprávu či jiný materiál, který by hodnotil její plnění. Proto budu hlavně vycházet z registru sociálních služeb, výročních zpráv organizací implementující politiky ve vztahu k bezdomovectví a jiných dokumentů.

V rámci prevence, kde bylo prioritním cílem stanoveno rozšíření podpůrné sítě bydlení pro matky samoživitelky se dle Zprávy o sociálním bydlení v ČR povedl naplnit. „*Nově se ročně asi 150 bytů pro osoby v sociální tísní a dalších více než 50 seniorských prioritně pronajímá těm nejohroženějším na základě transparentních bodových kritérií.*” (Platforma pro sociální bydlení, 2021). Rodiny s dětmi, matky samoživitelky a další rizikové skupiny jsou zde nastaveny jako přednostní skupiny. Dalším opatřením bylo rozšiřování sítě tréninkových bytů. Informaci o jeho plnění jsem v žádném materiálu nenašla, v médiích se pouze objevilo pár zpráv o propůjčení objektů developery neziskovkám k tomuto účelu (např. Blesk, 2021) a Armáda spásy ve své výroční zprávě za rok 2017 mluví o rozšíření sítě tréninkových bytů o 2 byty (Armáda spásy, 2018).

Co se týče opatření v rámci sociálních služeb, tak se povedlo zřídit azylový dům pro muže nad 55 let v Michlích, domov Přístav, který se specializuje na seniory a osoby bez domova s nemocí či zdravotním handicapem a nízkoprahové denní centrum v Malešicích. Poslední dvě jmenovaná zařízení mají za cíl decentralizovat velkokapacitní zařízení v Tusarově ulici na Praze 7. To je nyní v rekonstrukci a má být rozděleno na dvě části. První

z nich má nově disponovat kapacitou 28 lůžek pro nocleh a ve dne zde může být 30 osob. Druhá část nízkoprahového centra a noclehárny bude zaměřena na ženy a bude disponovat kapacitou 35 míst. Zároveň se plnila také opatření v rámci terénních programů spojených s ošetrovatelskou službou. V ulici Lidická vznikla hygienická zdravotní stanice pro klienty terénních programů, kde klienti mohou využít služby zdravotního bratra. Také další doporučená opatření byla částečně plněna, například se v Praze otevřela nábytková banka, která poskytuje nábytek a domácí potřeby nízkopříjmovým skupinám.

Další novinkou ze strany poskytování sociálních služeb bylo snižování prahu pro osoby se závislostmi v nízkoprahovém denním centru a noclehárně v Tusarově ulici. Tudíž jsou do těchto zařízení vpouštěni i lidé pod vlivem. Takováto „*mokrá služba*“ nemá v Praze obdoby a dle odborníků zde chyběla (Median, 2020).

Všechna opatření nebyla naplněna, vliv na tuto skutečnost měla pandemie Covidu-19. Ta měla na osoby na ulici silný dopad, během pandemie byla totiž řada sociálních služeb omezena a zároveň v důsledku vylidnění veřejného prostoru mnozí lidé hladověli (Median, 2020). To vyřešil Magistrát hl. města Prahy dočasným pronájmem humanitárních hotelů a zřízením stanových městeček. Zde bylo ubytováno přes 300 osob bez domova, přednost měly osoby vyššího věku a se zdravotním postižením (Platforma pro sociální bydlení, 2021).

6.5. Identifikace nedostatků a možná zdokonalení záchranné sítě

Sociální služby fungují na základě několikastupňového systému na sebe navazujících služeb: terénní programy → nízkoprahová denní centra → noclehárny → azylové domy → výcvikové byty (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Tento systém ale neřeší celou problematiku bezdomovectví. Chybí zde propojení prevence se službami, které jsou zaměřeny na konkrétní příčiny bezdomovectví.

Problematiku bezdomovectví řeší na území Prahy především neziskové a příspěvkové organizace, které jsou především zaměřeny na akutní pomoc. Otázka bezdomovectví však potřebuje komplexní řešení, které bude založeno na spolupráci všech aktérů - od orgánů státní správy až po neziskový sektor. Na potřebnost této spolupráce poukazují mnozí odborníci i autoři koncepcí (např. MPSV, 2013, Potůček, Prudký, Svoboda, Šmídová, 2021).

Pozornost by dále měla být orientovaná na návazné služby. Těmi je především myšleno vytvoření dostupného bydlení a otázka finančních zdrojů v podobě oddlužování, pomoc pro diskriminované jedince na trhu práce apod. Je nutno podotknout, že z předchozí kapitoly je

zřejmé, že výše zmíněné koncepce tuto problematiku artikuluji.

Silným nedostatkem záchranné sítě je zaměření sociálních služeb pouze na osoby zdravé a soběstačné. V Praze chybí jak „doléčovací“ služby, tak zařízení se zvláštním režimem pro osoby s trvalým omezením. Jedinou službou zaměřené na osoby s omezením je Přístav, provozovaný od 1. července 2021 Armádou spásy.

7. Výsledky z primárního výzkumu

V následující kapitole se budu věnovat výsledkům a jejich analýze z provedených výzkumů a odpovím na již uvedené výzkumné otázky.

7.1. Informace o informantech

V této kapitole bych chtěla pro úplnost výsledků nejprve představit své informanty, zejména z hlediska životních zkušeností a jejich specifík života na ulici. Všechna jména byla kvůli anonymitě pozměněna.

Petr

Petrovi je 45 let, na ulici bydlí od svých 17 let. Hlavní primární příčinou života na ulici byla závislost na drogách, konkrétně heroin, se kterým začal již ve 14 letech. Dle svých slov je dnes již abstinent. Petr má za sebou kriminální minulost, kvůli které strávil 10 let ve vězení (4 roky v Německu a 6 let v ČR). Vydělává si občasnou výpomocí s doplňováním zboží (s výplatou na ruku) a sběrem mědi. Hlavní bariérou reintegrace do většinové společnosti je neschopnost splácet dluhy.

Jindřich

Jindřich je muž ve věku 57 let, z toho je 7 let na ulici. Pochází z dobře zajištěné rodiny, ale jako dítě zažíval domácí násilí - páchané jak na něm, tak jeho matce ze strany otce. Má maturitu a sám sebe považuje za alkoholika. Alkoholismus se v jeho případě dá (se spojením s traumatizující minulostí) považovat za primární příčinu. Stejně jako Petr se angažoval/angažuje v kriminální činnosti, 4,5 let strávil ve vězení za usmrcení z nedbalosti (jízda pod vlivem alkoholu), momentálně čeká na nástup do výkonu trestu za prodej drog. Jeho životní situace mu vyhovuje, se svým životem je spokojen, pouze mu chybí kontakt s

jeho vnučkou.

Tomáš

Tomáš je jediný z mých informantů, který má za sebou minulost s bezdomovectvím, ale dnes již žije ve stabilním bydlení. Během své přibližně roční zkušenosti s bezdomovectvím žil po ubytovnách, v garáži, přespával u kamaráda, ale byl i na ulici. V 17 letech se rozhodl kvůli hádce s matkou a nevlastním otcem utéct z domova. Tudíž za primární příčinu jeho situace můžeme považovat špatné rodinné vztahy, ačkoliv i v tomto období se mu jeho otec snažil pomoci sháněním práce. Tomáš se z ulice dostal díky jeho přítelkyni, kterou poznal skrz své internetové sociální kruhy. Dnes žije se svojí sestrou ve spolubydlení.

Eliška

Eliška je na ulici 4 roky, utekla z domu ve svých 19 letech, protože nechtěla dále snášet domácí násilí od svého otce. Eliška dlouho přespávala u svých kamarádů, kteří ji u sebe nechávali bydlet, protože disponovala velkým množstvím sociálních kontaktů, které do jisté míry sloužily jako záchranná síť. Sociální síť se jí po roce a půl od útěku začala hroutit a v dnešní době Eliška tráví čas s ostatními lidmi na ulici. Eliška je mladá a atraktivní slečna, čehož v prostředí ulice využívá k získání lepších podmínek.

Adam

Adam na první pohled nepůsobil jako někdo, kdo žije na ulici. Jeho oblečení bylo čisté, dobře padlo, byl dokonce i ostříhán a oholen. Jeho primární příčinou života na ulici byla ztráta zaměstnání. Jeho poslední prací byla pozice pomocného kuchaře, kde ho pro nadbytečnost před 2 roky (tedy v jeho 33 letech) vyhodili. Kvůli ztrátě zaměstnání si nebyl schopen udržet bydlení, a tak se odstěhoval ke své matce. Dle jeho slov to však bylo horší než spát na ulici a byt své matky po několika konfliktech opustil. Adam je evidován na Úřadu práce, pobírá dávky hmotné nouze a přemýšlí o tom, že by si udělal rekvalifikační kurz.

Zuzana

Zuzana je 49 letá bezdětná žena. Na ulici je přibližně 2 roky. Primární příčinou byla ztráta zaměstnání, které ji také zajišťovalo bydlení na ubytovně. Zuzana je v mém výzkumu specifická pro svoji hlubokou znalost ulice - měla velký přehled o tom, kdy a kde neziskovky

vydávají jídlo, kdy probíhají různé benefiční akce bez nutnosti placení, či jaké výhody má život na ulici ve větším počtu lidí, fungujících jako jedna domácnost.

Honza

Honza je na ulici více než 12 let a ve svých 65 letech se na něm život bez domova začíná projevat i zdravotně. Honzu za léta strávená na ulici trápily omrzliny, střevní potíže, kožní nemoci, i tuberkulóza. V dnešní době ho trápí zejména silné záchvaty kašle, kvůli kterým nemůže spát. Nemá v plánu se léčit, protože na zdravotní péči po svých zkušenostech zanevřel. Není v kontaktu se svou rodinou, protože ho zavrhla.

Roman

Romanovi je 25 let a necítí se být bezdomovcem, protože dle svých slov nemá problém si najít práci i společně s bydlením. Za 2 roky života na ulici si ji i párkrát našel, jenže si ji nikdy neudržel. Živí se sběrem kovu a příležitostně prací “na černo”. Z dostupných sociálních služeb využívá občasné v zimních měsících noclehárnu a nízkoprahová denní centra. Roman aktivně bere pervitin.

Kamil

Kamil je šedesátník (přesný věk mi sdělit nechtěl), který přišel o bydlení v důsledku rozvodu se svoji manželkou. Z tohoto manželství má 2 děti, které s ním nechtějí být v kontaktu a roky je tedy neviděl. Sám se identifikuje jako alkoholik, ale dle svých slov začal pít až na ulici. Zajímavostí bylo, že navzdory své identifikaci nenávidí ostatní alkoholiky. Kamil je vyučený cukrář a délku pobytu na ulici mi nechtěl sdělit.

Olda

Olda se na ulici dostal v důsledku ztráty zaměstnání před více než 13 lety během hospodářské krize 2008. Nejprve se snažil propadu na ulici zamezit půjčkami, kterými měl v plánu platit nájem, než znovu najde práci. Tu však již nikdy nezískal. Dnes, v jeho 62 letech, se živí hlavně žebráním a vybíráním popelnic.

7.2. Analýza výsledků rozhovorů

7.2.1. Příčiny života na ulici

První výzkumnou otázkou řešenou v tomto výzkumu byly příčiny života na ulici. Jak již bylo řečeno v teoretické části, tak příčiny života na ulici jsou velmi různorodé a ve většině případů se jedná o kombinaci vícero faktorů. Výsledky polostrukturovaných rozhovorů jsou doplněny o poznatky z analýzy dokumentů. Konkrétně jsem se zaměřila na to, jakým způsobem jsou příčiny života na ulici mých informantů řešeny v daných veřejných politikách.

Dysfunkční rodina

Z mého výzkumného vzorku pocházela většina informantů z dysfunkčních rodin¹. Dysfunkčnost rodiny měla ale u informantů různý charakter. Dva z mých informantů, Jindřich a Eliška, mají zkušenost s domácím násilím. Pro Elišku to byla dokonce hlavní primární příčina: „*Můj táta byl nebo je hroznej alkoholik a vždycky nás s mámou a bratrem mlátil. [...] Táta i máma si našli oba milence a trávili s nima čas, ale když se to táta dozvěděl, tak mámu za to hrozně zbil, že je d*vka. A preventivně zbil i mě, abych já nebyla d*vka jako máma. To mi bylo nějakých 18 a já jsem věděla, že to prostě už dál snášet nemůžu.*”

Problematiku domácího násilí jako možnou trajektorii k propadu na ulici Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 řeší pouze okrajově. Zmiňuje se o něm pouze v případě financování sociálních služeb pro rodiny, kde rodiny tento konkrétní problém mohou řešit. Pražská koncepce tuto problematiku neartikuluje, pouze se zmiňuje o tom, že jedním z jejich cílů je navýšení kapacit pobytových služeb všech druhů. Tam by tedy měly spadat i kapacity pro osoby ohrožené domácím násilím. Pro osoby ohrožené domácím násilím existuje několik sociálních služeb, které jsou zaměřeny přímo na ně. Jedná se o sociální poradenství, které je ze zákona poskytováno zdarma a pobytové služby, určené přímo těmto osobám.

Dysfunkčnost rodiny se u některých informantů projevovala rozpadem rodiny, například Tomáš utekl kvůli neshodě s matkou a jejím novým manželem z domova: „*Pak jsem se vrátil domů, obrovské bordel, obrovské pr*ser, že co jsem to udělal, že jsem lhal, že jsem*

¹ Dysfunkční rodinou v tomto výzkumu nazývám rodinu takovou, se kterou měl informant problémy, které ve svém důsledku vedly (či mohly vést) k životu na ulici.

vzal ty boty. Já jsem je vrátil, žejo, ale stejně. [...] No a tak jsem si sbalil tašky plný oblečení, protože oni jeli na nějaký výlet, tak jsem si sbalil tašky, měl jsem jich asi 5 a šel jsem. Ukradl jsem jim asi 4 tisíce, který měli pod kalendářem. Jo, já jsem tyhle věci uměl dřív. Jako krást a tak.” S rozpadem rodiny měl zkušenost i Kamil, který se rozvedl s manželkou, která ho dle jeho slov „připravila o byt”.

Dalšími způsoby, jakými moji informanti zažívali projevy dysfunkčnosti rodiny je alkoholismus rodinného příslušníka. Příkladem je Petr, který kvůli tomu nenávidí alkohol a považuje ho za horší než drogy, které sám bral. „Nenávidím alkohol, kvůli tátovi, víš. On hodně pil. Máma s ním měla problémy, ale nakonec to zvládli. Ale alkohol nesnáším. Ten je snad horší než ty drogy.”

Dalším projevem nefunkční rodiny byla nepřítomnost rodiče nebo jeho nezáměrem. To je případ Romana, který svého otce nepoznal a matka se o něj příliš nestarala. „Ona chodila pořád za nějakým chlapem, klidně na pár dní odjela a neřekla ani ň, že odjede. Ale já jsem už nějak věděl, o co jde, a tak jsem to neřešil. [...] To mi bylo asi třeba osm.” [...] ”ve škole byly s tím problémy, [...], když je tvoje matka p**a a neudělá ti ani svačinu, nekoupí ti ani de**ilní sešit do školy, tak to ti lidi viděj a chtěj posílat sociálku”.

Obě Koncepce si jsou vědomy toho, že dysfunkčnost rodiny je jednou z nejčastějších trajektorií k životu na ulici, ale neartikuluji ji dostatečným způsobem. Řešená je především problematika mladých lidí, odcházejících z dětských domovů a zaopatření bydlení pro matky s dětmi. Domácí násilí, alkoholismus v rodině a rozpad rodiny, které byly příčinou života na ulici u mých informantů se v Konceptích dostatečně neřeší.

Závislosti

Závislosti byly dalším tématem, které bylo ve výzkumu často diskutováno jako příčina života na ulici. U některých informantů se jednalo o primární příčinu bezdomovectví. To se týká Petra, který začal s heroinem již ve 14 letech. „Jsem ve 14 začal s heroinem. [...] My jsme vždycky takhle sedávali u nás na zahrádce a dávali jsme si pivko a to. No a vždycky někdo z nás přinesl peníze a někdo jel do Prahy pro hulení. No a kámoš takhle vzal pětikilo a odjel a vrátil se a místo toho hulení měl heroin. [...] Hm, tak jsme si to zahulili, bylo nám všem špatně a další den jsme to jeli shánět.” Tvrdé drogy jsou také příčinou bezdomovectví Romana, ten ve 20 letech začal s pervitinem. „Co ti budu povídat, když ti to najede, tak se cítíš jako... to ani nemůžeš k ničemu přirovnat. Když to nepoznáš, tak to nechápeš. [...] No

a já to umím i uvařit a to pak už nemáš šanci přestat. A ani nechceš, proč taky. Co bych dělal jinýho?” Zkušenosti s drogami má i Eliška, u ní se ale nejedná o primární příčinu, jako spíš o příčinu sekundární, které bude věnována příští kapitola.

Co se týče závislosti na alkoholu, ten byl primární příčinou bezdomovectví informanta Jindřicha. Ten k tomu řekl: *„No, to já měl plno peněz, ale začali mě bavit karty o peníze a holky, který to dělaj za peníze. No a alkohol. Jsou to tři důvody.”* U ostatních informantů, kteří mluvili o své závislosti na alkoholu se jedná o sekundární příčinu. Alkohol začali pít až na ulici. Například Kamil specificky řekl, že alkohol začal pít až po letech na ulici, protože nevěděl, co jiného už může dělat. Podobná situace nastala i u Honzy, který dle jeho slov pije, protože mu to pomáhá s bolestí.

Zajímavostí, na kterou jsem během výzkumu u tohoto tématu narazila, byla vzájemná nenávisť mezi alkoholiky a narkomany. Informant Jindřich, který se sám identifikuje jako alkoholik říká k narkomanům, že: *„s těma tvrdýma drogama nesouhlasí.”*, silnější pozici však zastává Kamil, dle kterého by se lidé závislí na tvrdých drogách měli „likvidovat”, protože na ně jdou peníze ze státních peněz. Druhý tábor, který je v mém vzorku zastoupen primárně Petrem a Romanem, se k alkoholikům staví také velmi negativně.

Mezi poskytované sociální služby určené konkrétně závislým osobám patří sociální poradenství, kontaktní centra, terapeutické komunity a domovy se zvláštním režimem. Konkrétně domovy se zvláštním režimem pro závislé osoby byly v koncepcích řešeny z důvodu urgentnosti navýšení kapacit. Toto opatření však nebylo plněno. Dalším propsáním závislostí do koncepcí je potřeba metodického hodnocení péče sociálních služeb o osoby, které mají duální diagnózu - takovou osobou je právě například bezdomovec se závislostí.

Ztráta zaměstnání a nezaměstnanost

Ztráta zaměstnání byla u několika informantů primární příčinou života na ulici. Konkrétně se jedná o Adama, Zuzanu a Oldu, kteří ztrátou zaměstnání následně ztratili i bydlení. Adam ztratil práci v důsledku pandemie Covid-19 a ačkoliv se dle jeho slov snaží aktivně hledat novou, tak o něj zaměstnavatelé nemají velký zájem. Dvakrát se mu povedlo sehnat legální zaměstnání, z obou byl propuštěn ve zkušební době. Na to Adam říká, že: *„ono se to fakt špatně řeší, když jsi na ulici. Když nevíš, kde a jak se v ten den vyspíš, tak se blbě slibuje, že zítra budeš na place a že tam budeš včas a budeš schopnej to dělat dobře.”* Těmto problémům se snažil zamezit přespáváním v noclehárnách, ale už tam nechodí, protože tam

jednou chytil vši. „Já vím, že když si tu práci najdu a dostanu první peníze z ní, že budu schopnej si i nějaký bydlení najít. [...] Stačila by mi i ubytovna nebo azylák. Nemusím hned do svýho, ale na ulici už fakt být nemůžu.“ Adam se kvůli hledání práce snaží maskovat, že je bez domova. „Jsem bezdomovec a věř mi, že se za to neskutečně stydím. [...] Nechci, aby to ostatní na mně hnedka viděli, kdo by mě pak zaměstnal, kdyby to věděl?“

Zuzana se na ulici ocitla, když dostala výpověď z práce, která ji zároveň zajišťovala ubytovnu. „Dělala jsem jako sekuriťačka v obchodě s oblečením, hrozná práce, strašně nudná, ale aspoň jsem měla nějaký to bydlení. Předtím jsem bydlela s přítelem, ale s tím jsem se rozešla a sama bych byt v Praze neutáhla.“ Olda pracoval roky v nejmenovaném obchodě na úseku lahůdek, v období hospodářské krize 2008 podepsal se zaměstnavatelem dohodu o rozvázání pracovního poměru, protože mu zaměstnavatel řekl, že když to podepíše, tak za měsíc s ním podepíše novou, s vyšším platovým ohodnocením. To se ale nestalo a Olda skončil na úřadu práce. Aby si mohl udržet byt (a kvalitu života, na kterou byl zvyklý), tak se zadlužil. Dnes již práci nehledá a dle svých slov jen čeká, kdy zemře.

Ztráta zaměstnání a nezaměstnanost není ani v jedné z koncepcí řešena, protože se tímto problémem se zabírají samostatné veřejněpolitické dokumenty - operační program Zaměstnanost 2014-2020 a Strategie politiky zaměstnanosti do roku 2020. Jednou z vytyčených priorit v těchto dokumentech je sociální začleňování a boj s chudobou ve spojitosti s nezaměstnaností. V rámci tohoto cíle jsou tyto dokumenty zaměřeny na zvýšení uplatnitelnosti sociálně vyloučených osob, podporu sociálního podnikání, rozvoj sociálních služeb a rozvoj preventivních strategií řízených na místní úrovni (MPSV, 2015).

Zadlužení

Další příčinou byly problémy s dluhy, konkrétně Petr k dluhům říká, že: „Mám všude dluhy, žejo (pozn. cca 500 000 Kč). To i z toho kriminálu a z Německa. Všude. Sociální pojištění. To jsem se teď kon zas smál tomu, jak si někdo zas dělá politický body. Jak teď někdo udělal tu akci - to léto. (pozn. Milostivé léto). No, úplně výborná akce, akorát musíš všechny ty dluhy zaplatit najednou. A kde na to mám jako vzít asi. Hezký, že ti odpustěj něco, ale k čemu to je. A to vždycky přijde máma a je jako “oni ti seženou byt, práci, jen se musíš snažit”, to jsou jenom kecy.“. Dalším zadluženým informantem je Olda, ten se snažil

půjčkami vyřešit neschopnost placení nájmu po ztrátě zaměstnání, dnes je v exekuci.

Problém zadluženosti ve vztahu k bezdomovectví řešily obě koncepce. Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 cílila především na prevenci zadluženosti formou odborného poradenství a včasného řešení dluhu a vytvoření metodiky k řešení zadluženosti. Ačkoliv vytvoření metodiky bylo vázáno na přijetí zákona o sociálním bydlení, který stále neexistuje, tak v rámci tohoto opatření bylo uděláno několik změn. Jednou z nich je oddlužovací novela zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, která k 1. 6. 2019 nabyla účinnosti. Tato novela měla za úkol zjednodušit podmínky osobního bankrotu pro zadlužené. Změna konkrétně spočívala v tom, že novela „*odstranila překážku pevné procentuální hranice (30 %) pro vstup do oddlužení i pro závěrečné osvobození dlužníka od dosud neuhrazených pohledávek nezajištěných věřitelů.*” (MPSV, 2021). Stále zde však zůstává vysoký počet lidí, který na oddlužení nedosáhne, což mělo za následek mnohá jednání o další novelizaci.

Ostatní

Mezi ostatní příčiny řadím ty, které nebyly příliš frekventovaným tématem v mém výzkumu. To ovšem neimplikuje, že tyto příčiny nejsou frekventované v cílové populaci - ať už jako primární příčiny, či ty sekundární. Jednou z takových příčin je zhoršený zdravotní stav, který trápí informanta Honzu. Honza trpí silnou dušností, pravděpodobně způsobenou chronickým onemocněním plic. Vzhledem k tomu, že se neléčí, netuší, jaký je jeho aktuální stav. Na otázku, proč svůj zdravotní stav neřeší, odpověděl, že nemá dobrou zkušenost s lékaři a že „*tohle se děje naschvál, oni jenom všichni čekají, až vych**páme.*”

Řešení špatného zdravotního stavu lidí bez domova je v obou koncepcích dle počtu navrhovaných opatření důležitou oblastí zájmu. Zároveň však většina těchto opatření plněna nebyla, což je omlouváno dopady pandemie Covidu-19. Většina opatření v obou koncepcích řeší hlavně mapování potřeb lidí bez domova, účinnost terénní zdravotní péči a zvýšení kapacit pobytových služeb s možností doléčení (MPSV, 2021).

Další sférou, která se váže na příčiny, jsou rizikové faktory. V této návaznosti na příčiny bezdomovectví bych chtěla zejména vyzdvihnout nízkou vzdělanost, která se pokládá za rizikový faktor bezdomovectví. Ze všech informantů je Jindřich jediný, kdo má maturitu,

což příkládám k tomu, že ve svém mládí žil ve finančně zajištěné rodině. Zbytek informantů má buď základní vzdělání, či jsou vyučení (s výjimkou Oldy, u kterého dosažené vzdělání nebylo zjištěno).

Shrnutí příčin života na ulici

V této kapitole byly řešeny příčiny bezdomovectví. V níže uvedené tabulce jsem shrnula hlavní primární příčiny bezdomovectví informantů. U mnohých z nich se jednalo o kombinaci vícero příčin, v tabulce uvádím z důvodu jasnosti pouze tu, která měla největší vliv.

informant	hlavní primární příčina
Petr	závislosti
Jindřich	závislosti, gamblerství
Tomáš	dysfunkční rodina
Eliška	dysfunkční rodina
Zuzana	ztráta zaměstnání
Adam	ztráta zaměstnání
Honza	nechtěl přímo sdělit, nejspíš rodina
Kamil	dysfunkční rodina
Roman	závislosti
Olda	ztráta zaměstnání, zadlužení

zdroj: vlastní zpracování

Výzkum zjistil, že příčiny bezdomovectví u informantů korespondují se zjištěním v teoretické části bakalářské práce a odbornou literaturou na toto téma, ačkoliv jsem podcenila dopad dysfunkční rodiny na vznik bezdomovectví. Frekvence tohoto jevu je ale logicky vysvětlitelná. Každý člověk má dvě sociální záchranné sítě, které by ho měli podržet (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). První z nich je tvořena sociálními kontakty, a pro mnoho lidí je právě rodina tím, na koho se mohou v krizi spolehnout. Moji informanti často touto sítí propadli.

Ze zkušeností informantů také plyne, že alkohol nebyl v drtivé většině případů primární příčinou života na ulici, jak říkal již zmiňovaný výzkum MPSV z roku 2015 (viz kapitola 5.3.4.), ale spíš až důsledkem. Toto zjištění odpovídá např. zjištění Petra Vašáta v publikaci *Na jedné lodi* (2021).

Propsání příčin bezdomovectví do koncepcí řešících problematiku bezdomovectví na území hlavního města Prahy bylo pouze částečné. Některé z příčin (např. zadlužení, zdravotní stav) byly v koncepcích artikulovány vysokým množstvím návrhů opatření. Jejich implementace nebyla však vždy dostatečná, což například dokládá existence insolvenční novely, která snižuje podmínky pro oddlužení, na které většina lidí na ulici stále nemůže

dosáhnout. Některé z příčin byly řešeny pouze okrajově. To se týká především závislosti a dysfunkčnosti rodiny, kde byly řešeny hlavně nedostatečné kapacity sociálních služeb. Naopak ztráta zaměstnání nebyla v koncepcích řešena vůbec. To je však způsobeno skutečností, že ji řeší samostatné strategické plány.

7.2.2. Bariéry návratu do většinové společnosti

Další výzkumná otázka se týkala bariér reintegrace. Ačkoliv se tímto tématem zabývala do hloubky i teoretická část bakalářské práce, pro připomenutí zmíním, že bariéry návratu, jinak také příčiny sekundární (Proč lidé na ulici zůstávají?) a příčiny terciální (Proč se na ulici vrací?) mají často stejnou formu jako primární příčiny. Odlišují se kauzalitou. Zde bylo pro výzkum podstatné pochopit posloupnost příčin a následků v rozhovoru s informantem. Vzhledem k průniku již řešených příčin bezdomovectví s bariérami reintegrace zde výsledky nedoplňuji o poznatky z analýzy dokumentů.

Psychologické bariéry

Jednou z nejfrekventovanějších bariér reintegrace byly psychologické bariéry. Pod tento pojem jsem zahrнула vícero témat, které v textu dále jmenuji.

Častým jevem, který informantům brání k reintegraci, byla rezignace na svoji životní situaci. Rezignace je posledním stádiem reakce na dlouhodobý stres, kterým život na ulici bezesporu je (Vágnerová, 2004). Tito informanti nejsou spokojeni se svou stávající situací, ale nemají víru, že by se mohla zlepšit. Jedním z takových informantů je Eliška. Ta na otázku, zda je spokojená se svou situací odpověděla: *„Asi nejsem, ale nejsem schopna udělat něco navíc, aby to tak nebylo. V ideálním světě by se do mě zamiloval někdo, kdo by mi prostě dal to zázemí a třeba by to pak šlo samo. Ale takhle si sebe nedokážu představit. [...] Musela bych vyložit hrozně moc sil na něco, co mi přijde neskutečný. A nikdo ti s tím nemůže pomoci.“* Rezignovaným informantem je také Honza, který nevíru ve zlepšení situace vidí i v demokracii: *„Jako ty se mi budeš smát, ale za komárů by se tohle fakt nestalo. Nenechali by člověka hnít na ulici.“*

Někteří informanti byli se svou situací smíření a dle jejich slov jim tento styl života vyhovuje. Například Jindřich řekl, že: *„Prostě zvyk je železná košile, jsem na to tak zvyklej, že mě to vlastně baví. Jdu na tu Naději a všichni na mě řvou: „Ahoj, dáme karty?“ A já dám. A někdy ne. Mě ty hry bavěj a trénuju tím mozek. To je důležitý. [...] Já mám tady barák se*

zahradou, tam si montuju ty kola, mám dva kocoury, teď stavím králíkárnou a až budou mít mladý, tak budu mít do chovu. Akorát je problém, že nevím, kdy půjdu do toho kriminálu.”

Dalším informantem, který život bez domova nevidí negativně, je Roman, tomu se na něm líbí hlavně svoboda a dle mého i respekt, kterého se mu na ulici dostává. Jediné, co považuje na životě na ulici za nevýhodu, je nedostatek peněz.

Další psychologickou bariérou reintegrace je stud z náležitosti k této sociální skupině. Ten měl u informantů za následek neschopnost požádat o pomoc a v některých případech i využívat sociální služby určené pro lidi bez domova. Například Petr na otázku, zda užívá nějakých sociálních služeb řekl: *„Ne, vůbec. Já ne a z těch mejch známejch taky nikdo. Tam choděj jen ti vyloženě ti poslední, špinaví alkoholic, protože tam dostanou rohlík namazaný. [...] Bych se propadl hanbou. I přes to všechno, kdo jsem. Úplná nula samozřejmě, tak mám v sobě zakořeněnou nějakou hrdost.“* Podobný názor má i Tomáš, který na otázku, proč nevyužil těchto sociálních služeb řekl: *„Protože jsem se za to styděl. Fakt jsem se za to styděl. Pak jsem dokonce došel do toho bodu, že jsem se vloupal do jedny z těch ubytoven, protože jsem pořád měl klíč a šel jsem na pokoj, kde jsem dávno neměl už co dělat, ale tam spali nějaký chlapy a já se prostě přišel osprchovat.“* Pocit studu prožívá i Adam, který život na ulici bere jako svou osobní prohru. Na rozdíl od výše uvedených respondentů, ale občasně využívá NDC a noclehárny. Zato velice dbá o svůj vzhled a bojí se toho, že by byl zjevným bezdomovcem. Informant Roman se necítí být bezdomovcem, protože kdyby chtěl, tak si *„bydlení hned najde“*.

Zajímavým aspektem prožívání života na ulici je jistá disociace od této zkušenosti. V několika rozhovorech se informanti vyjadřovali o problémech bezdomovectví jako o problémech, které se jich samotných netýkají a neztotožňují se s charakteristikami této sociální skupiny. Například Petrova první věta rozhovoru zněla: *„Já ale nejsem takovej ten pravej bezdomovec, víš co.“*, dále řekl: *„To já, když jsem si představuju pravýho bezdomovce, tak to jsou ti, co se válejí na ulici s flaškou, ožralý, víš co. A prostě špinavý, smrděj, serou na to, žejo. Ležej a spěj na lavičkách, to bych já nikdy nedokázal, spát na lavičce. A navíc bych se bál, že mě někdo okrade. Protože oni se okrádaj i o boty a takový věci.“* Ačkoliv sám do této sociální skupiny spadá.

Podobně se vyjádřil Tomáš: *„Tam byli samý feťáci a bezdomovci².“* [...] *Idioti ze západu*

² Poznámka: V azylovém domě, kde informant bydlel.

nebo z vesnic, já nevím, jak jinak to říct. Úplný vymazové, který v tý hlavě neměli nic. Ten kluk, se kterým jsem tam byl taky, ten neměl ani žádný zuby!” Podobně je na tom Kamil, který řekl, že alkoholiky nenávidí, ale v průběhu rozhovoru se sám identifikoval jako alkoholik a v průběhu rozhovoru byl také opilý.

Závislosti

Někteří z informantů propadli závislostem až na ulici, jednalo se především o alkohol. Takovou zkušenost měla informantka Eliška, která příležitostně užívá drogy a dle jejích slov pije denně alkohol. Eliška o svých závislostech řekla: *„No, já to беру dlouho, ale беру to málo, když je chvíli neberu, tak z toho žádněj abstáák nemám, ale mám na to chuť, alkohol je pro mě ale důležitější. [...] Navíc pak už jsem začala vypadat docela jetě. Jakože jsem dost pila a k tomu jsem občas dala třeba čáru. [...] Občas mi dá sám dealer, když si myslí, že s ním pak budu spát, občas mě někdo pozve a občas to koupím pro sebe sama.”* Závislost na ulici také propukla u Kamila, který dle svých slov ztratil všechno: *„Rozumíš tomu, když ode mě utekla, tak jsem ztratil všechno s ní, děti byly odrostlý a taky jsem je ztratil, jen ta flaška tu byla.”* Na ulici začal pít také Honza, kterému alkohol tiší bolesti a pomáhá spát.

Nezaměstnanost

Neschopnost najít si zaměstnání uvedlo několik informantů jako hlavní bariéru návratu do většinové společnosti. Adam je jedním z nich. Ten věří, že když si najde normální práci, nalezne brzy i bydlení. Tento názor zastává, ačkoliv již dvakrát práci našel a neudržel si ji. Obě práce našel s pomocí sociálních pracovníků NDC, kteří mu také pomohli s vyřízením dávek hmotné nouze. Pracovat „na černo” dle svých slov nechce, protože se bojí, že by se již znovu nedostal na legální trh práce.

Práci „na černo” vykonává hned několik mých respondentů, většinou z důvodu dluhů, kvůli kterému by jim z legální práce byla značná část platu strhávána. Petr k otázce legální práce řekl: *„Já nemůžu, protože mám všude dluhy, žejo. [...] Takže normálně dojdeš do nějakýho obchodáku a zeptáš se, jestli nepotřebují někoho na zboží. A oni ti pak napíšou, když potřebujou. Hned ráno ti daj peníze a jdeš. [...] Bud' bez smlouvy nebo dohoda o práci nebo něco takovýho. To podepíšeš a je to. Akorát musíš mít občanku, to je jediný.”* S brigádou „na ruku” má zkušenost i Zuzana, která takto chodila především uklízet kanceláře přes známého a doplňovala zboží stejně jako Petr. Dalším nelegálně pracujícím informantem

je Roman, který příležitostně chodí pracovat jako dělník.: „*Když nemám, tak chodím na stavbu. Tam mě vždycky vezme, oni věděl, že dělat umím. A tomu mafiánovi je to jedno, že na černo, on na tom vydělává prachy. Tam dělaj jen bezd'áci a úkáčka. Proč asi.*” Zuzana i Roman uvedli, že na černém trhu také pracují z důvodu zadluženosti. Tyto dluhy měly vzniknout až po propadu na ulici. Pro oba je dle jejich slov výhodnější pracovat na ulici i kvůli lehčí dostupnosti. Zuzana by navíc „*nikdy už nic nepodepsala*”, protože by s ní „*nějak vymetli*”. Všichni tito informanti participující na černém trhu ekonomiky mají zkušenost s tím, že jim nebyly vyplaceny peníze včas, v celé výši či vůbec.

S nelegální prací má zkušenost i Honza, který této možnosti využíval v prvních letech pobytu na ulici než se zhoršil jeho zdravotní stav.

Participaci na černém trhu jsem do bariér reintegrace zahrnula, protože jim nedovoluje vydělat na vlastní bydlení a je tedy jednou z příčin toho, proč na ulici zůstávají.

Ostatní

U některých z informantů se dá považovat za bariéru reintegrace vyšší věk. S vyšším věkem se snižuje zaměstnatelnost člověka, zhoršuje se zdravotní stav a člověk na ulici tak snadno rezignuje. Příkladem je zkušenost Honzy a Oldy.

Za další bariéru reintegrace se považuje pobyt v nápravném zařízení, se kterým mají zkušenosti informanti Petr a Jindřich. Petr strávil ve vězení 10 let, z toho 4 roky v Německu. V německém vězení si během výkonu trestu stačil díky vězeňské práci našetřit peníze, při výkonu trestu v tom českém „*odcházel ještě s většími dluhy, než tam přišel.*”

Shrnutí bariér návratu do většinové společnosti a možnosti reintegrace

V této kapitole byly řešeny bariéry reintegrace lidí bez domova. Z výsledků je patrné, že se z velké části jedná o stejné jevy jako u primárních příčin, ale odlišují se tím, kdy k nim došlo. Primární příčiny přivedly člověka na ulici, bariéry reintegrace jim brání k proniknutí zpět do většinové společnosti. U některých informantů jsou primární příčiny shodné s bariérami reintegrace a na ulici došlo k jejich prohloubení, u některých primární příčina byla vyřešena, ale vyskytly se problémy nové, které jim nyní brání k reintegraci. Tyto poznatky korespondují s odbornou literaturou.

informant	hlavní bariéry návratu
Petr	zadlužení, psychologické bariéry
Jindřich	psychologické bariéry, závislosti
Tomáš	navrátil se do většinové společnosti
Eliška	závislosti, psychologické bariéry
Zuzana	psychologické bariéry, nezaměstnanost
Adam	neschopnost najít zaměstnání
Honza	závislosti, vyšší věk, zdravotní stav
Kamil	závislosti, vyšší věk
Roman	psychologické bariéry
Olda	zadlužení, vyšší věk, psychologické bariéry

zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky můžeme vyčíst nejčastější bariéry reintegrace mých informantů. Vzhledem k tomu, že k reintegraci do většinové společnosti je překonání těchto bariér klíčové, ráda bych nastínila, jakým způsobem využívají moji informanti možnosti k reintegraci, které český systém poskytuje.

Z výsledku výzkumu vyplývá, že moji informanti moc možností reintegrace nevyužívají. Jak již bylo řečeno, v českém prostředí se využívá přístup dostupného bydlení a většina informantů využívala a využívá pouze ambulantních služeb (NDC, noclehárny), někteří dokonce žádné. Výjimkou je Tomáš, který využil i služeb pobytových, konkrétně azylového domu. Z ostatních informantů zmínil azylový dům pouze Adam, který by o tuto službu měl zájem. Většině mých informantů brání k využívání možností reintegrace nedostatečná motivace ke změně a stud požádat o pomoc. Někteří dokonce zmínili nedůvěru k poskytovatelům těchto služeb kvůli špatné předchozí zkušenosti - buď osobní, či zkušenosti známého. Zde se tedy nachází prostor pro zlepšení efektivity sociálních služeb - např. destigmatizace této sociální skupiny ve většinové společnosti, vzdělávání lidí bez domova v jejich možnostech, navýšení počtu terénních pracovníků aj.

7.3. Limity výzkumu

Před i během realizace výzkumu jsem narazila na několik omezení, která v následující kapitole pro transparentnost výzkumu představím.

Některé limity výzkumu vycházejí již ze samotného výběru metodologických postupů. Zvolený kvalitativní přístup není zobecnitelný na celou cílovou populaci a není opakovatelný (Hendl, 2005). Zároveň použití polostrukturovaných rozhovorů s sebou nese několik nevýhod, například nemožnost verifikace tvrzení informanta. I přes tyto limity si

však myslím, že jsem vzhledem k špatné dosažitelnosti cílové populace a neexistenci opory výběru zvolila správné metodologické postupy.

Ačkoliv s určitými limity výzkumu bylo dopředu počítáno, tak přesto do výzkumu vstupovaly. Jedním z takových limitů je špatná dosažitelnost této sociální skupiny, kvůli které jsem chtěla zrealizovat výběr informantů pomocí metody snowball, což se mi bohužel nepodařilo. Špatná dosažitelnost informantů a s ní spojené problémy měly za následek odlišnou kvalitu rozhovorů - nejkratší rozhovor trval pouze 20 minut, nejdelší 108. Vzhledem k náročnosti rekrutace informantů jsem se rozhodla do analýzy zahrnout i tyto rozhovory.

Dalším problémem, na který jsem přišla až během samotného sběru dat a jejich analýzy, byla určitá podobnost ve zkušenostech mých informantů. Myslím, že tato skutečnost byla především zaviněna místy, ve kterých jsem informanty hledala. Pro budoucí výzkum bych doporučila hledat také v blízkosti azylových domů, či přes sociální pracovníky z navazovacích sociálních služeb, ačkoliv jsem se této formě rekrutace snažila vyhnout, kvůli možnému zkreslení výsledků, které jsem popisovala v kapitole 5.2.

Limitem výzkumu mi byly i samotní informanti a možné zkreslení dat z jejich strany. Vzhledem k citlivosti určitých otázek se mi mohl informant stydět říct pravdu, nebo mohlo docházet k nepochopení otázky v důsledku špatně položené otázky, či opilosti informanta. Zároveň bych chtěla však zmínit, že tyto aspekty jsem se snažila eliminovat tím, že jsem v průběhu rozhovorů několikrát zmiňovala jejich anonymitu, možnost neodpovídat na nepříjemné otázky. Také některé rozhovory proběhly bez záznamu zvuku, což dle mého názoru v některých případech přispělo k větší otevřenosti informantů a někteří z nich se mnou do detailu diskutovali například i páčání trestné činnosti, či jiná závažná témata.

Zajímavé by také bylo zrealizovat rozhovor s pisateli koncepcí řešení problematiky, čímž by práce dostala celistvější charakter.

8. Diskuze

Provedený výzkum, který zkoumal, jaké jsou příčiny a bariéry reintegrace u lidí bez domova, byl realizován na vzorku 10 informantů. Tento výzkumný soubor byl vybrán metodou náhodného výběru v okolí sociálních služeb, které jsou v Praze poskytovány. Výpovědi informantů byly následně okódovány a zpracovány tematickou analýzou. Příčiny jsem dle frekvence rozdělila do kategorií: dysfunkční rodina, závislosti, ztráta zaměstnání a nezaměstnanost, zadlužení a ostatní. Bariéry reintegrace byly rozděleny na kategorie: psychologické bariéry, závislosti, nezaměstnanost a ostatní. Tato data byla následně propojena s daty z analýzy dokumentů.

Zjištěné příčiny i bariéry reintegrace odpovídají teoretickým zjištěním dalších výzkumů (např. Holpuch, 2011, Marek, Strnad, Hotovcová, 2012). Přesto jsem si vědoma, že výběrem informantů mohlo dojít k určitému zkreslení dat. Výzkumný soubor totiž obsahuje hlavně osoby, které nevyhledaly a nechtějí vyhledat pomoc, což odporuje mnohým výzkumům, provedených hlavně v rámci kvalifikačních pracích. Domnívám se, že to je způsobeno především tím, že tyto výzkumy byly často realizovány na půdě jednoho konkrétního azylového domu, či se autoři záměrně vyhýbali osobám pod vlivem alkoholu a drog. Tento výzkum bohatě zahrnul i tuto část cílové populace.

V této skutečnosti vidím přínos mého výzkumu, protože v kvalitativním šetření se tito jedinci často vynechávají. Výzkum neposkytuje celistvý pohled na problematiku bezdomovectví, ale snaží se vykreslit příčiny života na ulici a následné bariéry reintegrace. To může být pro cílovou populaci přínosné, kvůli vysoké stigmatizaci, která se s ní pojí.

Na závěr kapitoly bych ráda porovнала výsledky mého výzkumu s výzkumy jinými. Například Petr Holpuch provedl etnografický výzkum, ve kterém strávil týden na ulici a prováděl polostrukturované hloubkové rozhovory s lidmi na ulici. V závěru tohoto výzkumu autor poukazuje na mylný předpoklad sociálních služeb, že životní situace člověka bez domova je natolik kritická, že jej sama nutí vrátit se k původnímu stylu života. *Přijme-li člověk bezdomoveckou identitu ega a osvojí-li si bezdomovecké techniky obživy, pak skutečnost, že žije jako bezdomovec, pro něj sama o sobě přestane být důvodem ke změně. Se svým životem bezdomovce může být smířen, přestože jej nepovažuje za uspokojující*” (Holpuch, 2011, s. 111). Tento výzkumný závěr se shoduje s tvrzeními některých mých informantů.

Dalším výzkumem, s jehož výsledky korespondují moje zjištění, je Analýza situace bezdomovectví v Praze (Median, 2020). Jedná se o velmi rozsáhlou analýzu, zahrnující počet lidí bez domova, jejich potřeby, stav sociálních služeb v Praze, včetně kapacit aj. Jedním z výsledků tohoto výzkumu bylo zjištění, že značná část lidí bez domova nevyužívá sociálních služeb, kvůli pocitu nenáležitosti k této sociální skupině.

Závěr

V bakalářské práci jsem se věnovala řešení problematiky bezdomovectví na území hlavního města Prahy. Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jakými způsoby řeší nástroje veřejné politiky problematiku bezdomovectví na území hl. města Prahy a překonávají bariéry fungování záchrané sítě. K tomuto cíli byly zvoleny 4 výzkumné otázky, se zaměřením na identifikaci příčin, bariér a identifikaci způsobu řešení problematiky lidí bez domova. Cíle jsem se snažila dosáhnout syntézou odborné literatury, analýzou veřejněpolitických dokumentů a vlastním kvalitativním výzkumem.

V rámci výzkumu jsem došla ke zjištění, že mezi mými informanty byly hlavními příčinami života na ulici dysfunkční rodina, ztráta zaměstnání, závislosti a v neposlední řadě zadlužení. U mých informantů se příčiny zpravidla objevovaly v různých kombinacích a v různé míře. Po propadu na ulici lze pozorovat prohloubení většiny z nich, např. vyšší intenzita závislosti, kompletní rozpad kontaktu s rodinou, či obtížnější podmínky pro nalezení zaměstnání. Zajímavým poznatkem je, že valná většina informantů, která v průběhu rozhovoru vykazovala známky alkoholismu, či se tak sama identifikovala, začala pít až po ztrátě domova.

Bariéry reintegrace jsou obdobné. Výsledkem výzkumu bylo zjištění, že nejčastějšími bariérami jsou psychologické bariéry, závislosti, nezaměstnanost a neschopnost najít práci. Právě psychologické bariéry (demotivace, smíření se se svou situací aj.) hodnotím jako nejpalčivější, protože motivace a snaha je základním předpokladem pro reintegraci. Zajímavým zjištěním bylo, že určitá část cílové populace nevyhledává sociální služby pro ní utvořené, z důvodu pocitu nenáležitosti k této sociální skupině a na možnost reintegrace zanevřela.

Z hlediska propisování příčin do koncepcí řešících problematiku bezdomovectví na území hlavního města Prahy si autoři uvědomují důležitost řešení příčin života na ulici a v různé míře je artikulují. Zadlužení, zdravotní stav či odchod z dětských domovů řeší velké množství návrhů opatření, jejich implementace však není často dostatečná. Velké množství příčin bylo v koncepcích řešeno pouze okrajově, zejména pouze z hlediska potřeby zvýšení kapacit sociálních služeb. To se týká především problematiky závislosti a dysfunkčnosti rodiny. Naopak některé z příčin nebyly v koncepcích artikulovány, protože se jim věnují samostatné strategické plány (např. zaměstnanost).

Co se týče plnění Koncepce návrhů řešení bezdomovectví v Praze v letech 2013 - 2020, tak bylo zjištěno, že cíle byly plněny pouze částečně. Koncepce si kladla ambiciózní cíle, zejména zaměřené na doplňování a rozvíjení sociálních služeb, preventivních opatření, vyřešení bytové krize či spravedlivější rozdělení služeb pro bezdomovce na území Prahy. Jistá opatření v rámci těchto úkolů provedena byla - terénní programy byly rozvíjeny, rozšířila se síť tréninkových bytů na území Prahy, začala se vytvářet nová střediska sociálních služeb menších kapacit pro rovnoměrnější rozložení bezdomovecké populace na území, či založení fondu na rozvoj sociálního bydlení.

Záchranná síť pro lidi bez domova má stále mnoho nedostatků. Na národní úrovni je největší překážkou neexistence systematické strategie ukončování bezdomovectví a stále chybějící zákon o sociálním/dostupném bydlení.

Na úrovni Prahy se jedná o nedostatečné množství služeb zaměřených na zdravotní péči o tyto lidi - jak těch, jejichž omezení jsou trvalá, tak těch dočasných. Dalším nedostatkem je množství návazných služeb, které by řešily konkrétní příčiny bezdomovectví. Dále je třeba tyto lidi motivovat. Nedostatečná motivace je častou příčinou nevyužívání dostupných sociálních služeb. Tento problém by se dal řešit zvýšením kapacit terénních služeb. Zdokonalení záchranné sítě na národní také spočívá ve využití přístupu bydlení především, jehož výsledky prokazují vysokou úspěšnost reintegrace.

Věřím, že tato bakalářská práce může být přínosná v rámci lepšího porozumění osobám bez domova, jejich problémům, příčinám života na ulici a bariérám reintegrace. Zároveň vzhledem k neexistenci závěrečné zprávy o plnění Koncepce návrhů řešení bezdomovectví v Praze v letech 2013 - 2020 si myslím, že má práce nabízí dobré shrnutí toho, co bylo v tomto směru vykonáno. Práce také může napomoci výzkumníkům, kteří se chtějí prvně zabývat touto sociální skupinou.

Summary

In my bachelor's thesis, I focused on solving the problem of homelessness in Prague. The aim of the bachelor's thesis was to find out in what ways public policy instruments solve the problem of homelessness in Prague and overcome barriers to the functioning of the safety net. For this goal, 4 research questions were chosen, with a focus on identifying the causes, barriers and identifying the way to solve the problem of homeless people. I tried to achieve the goal by synthesizing professional literature, analyzing public policy documents and my own qualitative research.

As part of the research, I came to the conclusion that among my informants, the main causes of life on the street were a dysfunctional family, job loss, addictions and, last but not least, debt. For my informants, the causes usually appeared in various combinations and to varying degrees. After falling on the street, most of them can be observed to worsen, e.g. higher intensity of addiction, complete breakdown of contact with family, or more difficult conditions for finding a job. An interesting finding is that the vast majority of informants who showed signs of alcoholism during the interview, or self-identified as such, only started drinking after losing their home.

The barriers to reintegration are similar. The result of the research was that the most common barriers are psychological barriers, addictions, unemployment and the inability to find a job. I consider the psychological barriers (demotivation, coming to terms with one's situation, etc.) to be the most pressing, because motivation and effort is a basic prerequisite for reintegration. An interesting finding was that a certain part of the target population does not seek the social services created for them, due to the feeling of not belonging to this social group and resenting the possibility of reintegration.

From the point of view of prescribing the causes in the concepts solving the problem of homelessness in the territory of the capital city of Prague, the authors are aware of the importance of solving the causes of life on the street and articulate them to varying degrees. Indebtedness, health status or leaving children's homes are addressed by a large number of proposed measures, but their implementation is often not sufficient. A large number of causes were only marginally addressed in the concepts, especially only from the point of view of the need to increase the capacities of social services. This mainly concerns the issue of addictions and family dysfunction. On the contrary, some of the causes were not

articulated in the concepts because separate strategic plans (e.g. employment) are devoted to them.

As for the implementation of the Concept of proposals for solving homelessness in Prague in the years 2013 - 2020, it was found that the goals were only partially met. The concept set ambitious goals, especially aimed at supplementing and developing social services, preventive measures, solving the housing crisis or a fairer distribution of services for the homeless in the territory of Prague. Certain measures were taken as part of these tasks - field programs were developed, the network of training apartments in the territory of Prague was expanded, new social service centers of smaller capacities were started to be created for a more even distribution of the homeless population in the territory, or the establishment of a fund for the development of social housing.

The safety net for homeless people still has many shortcomings. At the national level, the biggest obstacle is the lack of a systematic strategy to end homelessness and the still missing social/affordable housing law.

In Prague, there is an insufficient amount of services aimed at health care for these people - both those whose limitations are permanent and those temporary. Another lack is the number of follow-up services that would address the specific causes of homelessness. Furthermore, these people need to be motivated. Lack of motivation is a frequent cause of non-use of available social services. This problem could be solved by increasing the capacities of field services. The improvement of the safety net to a national one also consists in the use of the housing approach, the results of which demonstrate the high success rate of reintegration.

I believe that this bachelor's thesis can be beneficial in the framework of a better understanding of homeless people, their problems, the causes of life on the street and barriers to reintegration. At the same time, due to the lack of a final report on the implementation of the Concept of proposals for solving homelessness in Prague in the years 2013 - 2020, I think that my work offers a good summary of what has been done in this direction. The work can also help researchers who want to deal with this social group.

Použitá literatura

AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. Index sociálního vyloučení. *Agentura pro sociální začleňování* [online], 2020 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/index_socialniho_vyloucení/

AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *Lidé bez domova jako pomocníci výzkumu*. [online]. Akademie věd České republiky, 2018. [cit. 2022-06-13] Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/Lide-bez-domova-jako-pomocnici-vyzkumu/>

AKTUÁLNĚ.CZ *Chudé česko*. [online]. Aktuálně.cz, 2018. [cit. 2022-06-13] Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/chude-cesko-21/r~91669aec713111eb9cafac1f6b220ee8/>

ARMÁDA SPÁSY. *Výroční zpráva Armády spásy 2017* [online]. 2018 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: https://armadaspasy.cz/wp-content/uploads/2018/07/VZ_2017_web.pdf

ARMÁDA SPÁSY. *Armáda spásy otevřela v Praze nový domov Přístav* [online]. 2021 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://armadaspasy.cz/wp-content/uploads/2021/09/Arm%C3%A1da-sp%C3%A1sy-otev%C5%99ela-v-Praze-nov%C3%BD-domov-P%C5%99%C3%ADstav.pdf>

BARTÁK, Miroslav. *Bezdomovství v ČR: zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně [Ústí nad Labem], 2011. Odborné texty projektu Posilování kompetencí vysokoškolských pracovníků pro rozvoj konkurenceschopnosti vysokého školství v Ústeckém kraji. ISBN 978-80-7414-441-7.

BINES, Wendy. *The health of single homeless people*. York: Joseph Rowntree Foundation, 1994. ISBN 1874797072.

BOWEN, Glenn. A. *Document Analysis as a Qualitative Research Method*, Qualitative Research Journal, 2009. 9(2). Dostupné z: <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>

BRAUN, Virginia., CLARKE, Victoria. *Using thematic analysis in psychology*. Qualitative Research in Psychology. 2006. ISSN 1478-0887.

BRUNTÁLOVÁ, M. *Bezdomovectví v Praze se zaměřením na sociální svět lidí bez domova*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2001.

CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB PRAHA. *Výroční zpráva za rok 2013*. [online]. 2014 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: https://672fe9d1-594a-4837-8ae7-aca4e20a4b13.filesusr.com/ugd/4834da_2fc992b7e25943908caf3d84d098ec5f.pdf

CRESWELL, John W.: *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications, 1998. ISBN 0761901442.

ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácnosti - 2020*. [online]. ČSÚ, 2019. [cit. 2022-06-13] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2019>

ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácnosti - 2021*. [online]. ČSÚ, 2020. [cit. 2022-06-13] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-r4hlvpcwox>

ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácnosti - 2022*. [online]. ČSÚ, 2021. [cit. 2022-06-13] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-r4hlvpcwox>

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-822-9.

DVOŘÁČKOVÁ, D., BELEŠOVÁ, R., KAJANOVÁ, A., BERGOUGUI, B. *Zdravotně sociální aspekty bezdomovectví*. Kontakt [online]. 2016 18(3), 179–183 [cit. 25.6.2022]. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20161012131656163925.pdf>

FEANTSA. What is Feantsa [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/en/about-us>

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978 80 262 0982 9.

HERZOG, Aleš. *Nízkoprahovost v praxi aneb jak pracovat s prahy*. In KLÍMA, Petr. Kontaktní práce: analogie textů České asociace streetwork. Praha: ČAS, 2007. s. 177-188.

HEWSTONE, Miles, STROEBE, Wolfgang. (ed.): *Introduction to Social Psychology: A European Perspective*. Oxford, Blackwell 2001. ISBN 1405124008.

HOLPUCH, Petr. *Bezdomovectví jako přístup k životu*. 2011. Biograf (54): 112 odst.
Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v5401>

HOLÝ, Dalibor. *Pracující chudoba v Česku a EU*. 2021. [online]. Statistika a my. Magazín Českého statistického úřadu. [cit. 2022-06-13] Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2021/02/16/pracujici-chudoba-v-cesku-a-eu>

HRADECKÁ, Vlastimila, HRADECKÝ Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 8090229204.

Housing first in Finland. *Y-Säätiö* [online]. © 2022 [cit. 2022-01-02]. Dostupné z: <https://ysaatio.fi/en/housing-first-finland>

JANOŠKOVÁ, Klára, NEDĚLNÍKOVÁ, Dana. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. In *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2008. 401 s. ISBN 978-80-7368-504-1.

KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ, Jana. *Život s deprivanty. I, Zlo na každý den*. Praha: Galén, 2001. ISBN: 80-7262-088-6

KOZÁKOVÁ, Jana. *Bezdomovství – specifická forma bydlení a životního stylu*. *Geografické rozhledy*, 1997, 7(3), 85–88.

MAGISTRÁT HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY. *Akční plán řešení problematiky bezdomovectví pro rok 2008*. Praha: 2008.

MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

MAREŠ, Petr, SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda*. *Sociologický časopis* [online]. 2008, 44(2), 271-294 [cit. 2022-01-02]. Dostupné z: https://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluze.pdf

MEDIAN. *Analýza situace bezdomovectví v Praze* [online]. Praha, 2020 [cit. 2022-01-02]. Dostupné z: https://www.csspraha.cz/wcd/aktuality/zprava_komplet_v14_mv-korektura_zlom3.pdf

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 8024713624.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*. Praha, 2013 [cit. 2022-01-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/bezdomovectvi.pdf/c7a1e576-778f-a221-78ed-436f101ba42c>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Kolik žije v ČR bezdomovců? Výzkumný ústav práce a sociálních věcí představil závěry rozsáhlého průzkumu. Evropský sociální fond* [online]. Praha, 2019 [cit. 2022-01-02]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/511219/17_10_2019+TZ++VUPS+scitani+bezdomovcu.pdf/53094fde-dde1-33da-bdef-6f2660e23450

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Operační program Zaměstnanost 2014-2020*. Praha, 2015 [cit. 2022-07-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/bezdomovectvi.pdf/c7a1e576-778f-a221-78ed-436f101ba42c>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Registr poskytovatelů služeb* [online]. 2021c [cit. 2022-6-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/registr-poskytovatelu-sluzeb>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020: konečná verze. Evropský sociální fond* [online]. Praha, 2021, [cit. 2022-01-02]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Souhrnny_material_pro_tvorbu_Koncepce_prace_s_bezdomovci_v_CR_na_obdobi_do_roku_2020.pdf/2f520871-3e3d-35d8-31cb-2036d3615527

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností* [online]. Praha, 2015, [cit. 2022-01-02]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Vyhodnoceni_pruzkumu_reseni_bezdomovectvi_v_obcich_s_rozsirenou_pusobnosti.pdf/4ce1887e-1ae4-3878-de5c-8b86db69687f

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Zpráva o plnění Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 za rok 2020* [online]. Praha, 2021, [cit. 2022-01-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Zpr%C3%A1va+o+pln%C4%9Bn%C3%AD+Koncepce+prevence+a+%C5%99e%C5%A1en%C3%AD+problematiky+bezdomovectv%C3%AD+v+%C4%8CR+do+roku+2020+za+rok+2020.pdf/2f61851a-7172-5689-8c52-0e4a9dc002f8>

NADĚJE. *Ordinace lékařů* [online]. 2021 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.nadeje.cz/praha/phordinacelekaru>

NEŠPOROVÁ, Olga, Petr HOLPUCH, Kristýna JANUROVÁ a Věra KUCHAROVÁ. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. Praha: VÚPSV, 2019. ISBN 978 80 7416 351 7.

PERCY-SMITH, Janie. *Policy Responses to Social Exclusion: Towards Inclusion?* [online]. Open University Press, 2000 [cit. 2022-07-07]. ISBN 0335204732.

PĚNKAVA, Pavel. *Sociální práce s osobami bez přístřeší*. Éthum, 2002, roč. 9, č. 35, s. 50–63.

PLATFORMA PRO SOCIÁLNÍ BYDLENÍ. Housing First – Bydlení především. *Platforma pro sociální bydlení* [online]. 2018 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://socialnibydeni.org/slovník-pojmu/housing-first-bydleni-predevsim>

PLATFORMA PRO SOCIÁLNÍ BYDLENÍ. *Sociální bydlení v České republice: Zpráva pro Zastoupení Evropské komise v ČR* [online]. 2021 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: https://socialnibydeni.org/wp-content/uploads/2021/12/Socialni-bydleni-v-CR_final.pdf

POTŮČEK, Martin, PRUDKÝ, Libor, SVOBODA Radovan, ŠMÍDOVÁ, Michaela (eds.). *Návrat lidí bez domova do bydlení*. Konsensuální conference. Praha: CESES FSV UK a MMR ISBN 978-80-7538-353-2.

Dostupné z https://ceses.cuni.cz/CESES-474-version1-e_kniha_final.pdf

PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7.

PRUDKÝ, Libor, HRADECKÝ, Ilja, TOMEŠOVÁ, Ludmila, VARGA, Ladislav, KLINECKÝ, Tomáš: *Koncepce návrhů řešení bezdomovectví v Praze v letech 2013–2020*. Praha, 2012. Dostupné z: https://www.praha.eu/public/11/dd/1c/1456401_300534_Koncepce_navrhu_reseni_problematiky_bezdomovectvi_v_Praze_v letech_2013_2020.pdf

REICHEL, Jirí. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978 80 247 3006 6.

Report 2021: Homelessness in Finland 2020. *The Housing Finance and Development Centre of Finland* [online]. © 2020, 26. 03. 2020 [cit. 2022-01-02]. Dostupné z:

[https://www.ara.fi/en-US/Materials/Homelessness_reports/Report_2021_Homelessness_in_Finland_2020\(60242\)](https://www.ara.fi/en-US/Materials/Homelessness_reports/Report_2021_Homelessness_in_Finland_2020(60242))
)

RYCHLÍKOVÁ, Apolena, UHLOVÁ, Saša, MAHDALOVÁ, Kateřina. *Exekuce: černé svědomí Česka*. [online]. A2LARM, 2018. [cit. 2022-06-13] Dostupné z: <https://a2larm.cz/2018/12/exekuce-cerne-svedomi-ceska/>

SCHWARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In: MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. s. 315-330. ISBN 807367002.

STRAUSS, Anselm L., CORBIN Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Brno ;, Boskovice: Sdružení Podané ruce ;, Albert, 1999, 196 s. SCAN, 2. ISBN 80-85834-60-X.

ŠUPKOVÁ, Danuše et al. *Zdravotní péče o bezdomovce*. Praha, Grada 2007. ISBN 978 80 247 2245 0. Dostupné z: https://nadeje.cz/img_content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf

ŠTĚCHOVÁ, Markéta, LUPTÁKOVÁ Marina, KOPOLDOVÁ, Bedřiška, ed. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: závěrečná zpráva*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 9788073380694.

Tréninkové bydlení v opuštěné vile na Chodově: Developer ji organizaci Naděje zapůjčil na dva roky. *Blesk* [online]. 8. července 2021 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/regiony-praha-praha-zpravy/678272/treninkove-bydleni-v-opustene-vile-na-chodove-developer-ji-organizaci-nadeje-zapujcil-na-dva-roky.html>

VAŠÁT, Petr. *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*. Praha: Academia, 2021. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-3200-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: 2. Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VÁVRA, Martin. *Jak vnímáme lidi bez domova? Postoje, názory a aktivity veřejnosti*. [online]. FÓRUM sociální politiky, 2013 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/04/Vavra-Martin-Jak-vnimame-lidi-bez-domova-Postoje-nazory-a-aktivity-verejnosti.-FSP_c.-5-2013.pdf

WAEGEMAKERS SCHIFF, Jeannette; ROOK, John. *Housing first - Where is the Evidence?* Toronto: Homeless Hub. 2012. ISBN 9781550146196

WALACH, Václav. *(Ne)bezpeční Romové? Analýza významu bezpečnosti ve vztahu k Romům ve vládních dokumentech České a Slovenské republiky*. Sociológia. 2016, vol. 48, No 2, p. 172-191, 19 pp.

Legislativa

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Projekt bakalářské závěrečné práce

Jméno studujícího: Petra Polanecká

Předpokládaný název práce v češtině: Řešení problematiky bezdomovectví na území hl. města Prahy

Předpokládaný název v anglickém jazyce: Addressing the issue of homelessness in Prague

Akademický rok vypsání: 2021

Jazyk práce: čeština

Pracoviště: Katedra veřejné a sociální politika

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Olga Angelovská

Obor/program práce: Politologie a veřejná politika

Klíčová slova: bezdomovectví, sociální vyloučení, osoby bez domova

A. Vymezení výzkumného problému

Bezdomovectví je extrémní forma sociálního vyloučení, charakterizovaná nedostatečným bydlením či jeho absencí. Faktory vedoucí k bezdomovectví mohou být jak strukturální, tak individuální, přičemž je někdy složité je jednoznačně oddělit. V drtivé většině případů se jedná o kombinaci mnoha faktorů.

Fenomén bezdomovectví je v České republice řešen až po roce 1989, kdy byl uznán českou společností jako celospolečenský problém. Do dnešní doby však není bezdomovectví v české legislativě definováno. Část tvůrců veřejných politik se domnívá, že je definování zbytečné, případně se odvolávají na mezery v teoretickém ukotvení.

Bezdomovectví je bezesporu palčivým problémem, který pro svou komplexnost zůstává stále nevyřešen. Řešení tohoto problému není jednoduché, protože se dotýká řady oblastí. Problematika bezdomovectví se nevyhnutelně pojí s koncepcí sociálního vyloučení. Tento koncept chápeme jako proces vydělování jedinců a sociálních skupin ze společnosti. Tímto vydělováním jedinci ztrácejí svá práva i povinnosti, která jsou se členstvím ve společnosti spojena. Sociální vyloučení má mnoho dimenzí, které se propojují a vzájemně na sebe působí.

Bakalářská práce bude zaměřena na problematiku bezdomovectví na území hl. města Prahy, teoretická část bude vymezovat jeho příčiny, důsledky, formy a další základní terminologii.

Dále se bude zabývat problémy bytové politiky v Praze, a možnostmi, jak bezdomovcům pomoci v návratu do běžného, důstojného života mezi většinovou společností. Pozornost bude věnována i organizacím a institucím na území hl. města Prahy, které se snaží řešit bezdomovectví a v neposlední řadě i veřejněpolitickým dokumentům, které se prevencí a řešení bezdomovectví zabývají.

B. Cíle práce a výzkumné otázky

B1. Cíle práce:

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem řeší nástroje veřejné politiky problematiku bezdomovectví a překonávají bariéry fungování záchranné sítě.

Díličními cíli bakalářské práce budou:

1. Zmapování problému bezdomovectví na území Prahy, se zřetelem na možnosti reintegrace osob bez domova do společnosti

Výzkumná otázka 1: Jaké jsou možnosti jejich reintegrace do společnosti?

Výzkumná otázka 2: Jaké jsou hlavní bariéry návratu zpátky do většinové společnosti?

Výzkumná otázka 3: Jak se lidé bez domova snaží začlenit zpět do společnosti?

Výzkumná otázka 4: Jakými způsoby byly splněny úkoly Koncepce návrhů řešení bezdomovectví v Praze v letech 2013 - 2020?

2. Identifikace nedostatků záchranné sítě pro lidi bez domova

Výzkumná otázka 5: Liší se záchranná síť v Praze od doporučení FEANTSA?

Výzkumná otázka 6: Jaké jsou hlavní příčiny života na ulici?

3. Navržení možných řešení pro zdokonalení záchranné sítě pro lidi bez domova

Výzkumná otázka 7: Jakým způsobem se dá zdokonalit záchranná síť pro lidi bez domova v Praze?

C. Předběžný výzkumný design

Pro účely bakalářské práce zvolím kvalitativní výzkum ve formě polostandardizovaných rozhovorů se zjevnými bezdomovci. K rozhovorům bude předem vytvořen scénář, který

bude tvořen tematickými okruhy otázek (životní situace před životem na ulici, život na ulici aj.) a při rozhovoru s respondentem dle něj budu postupovat. Tuto metodu volím proto, že pružnost kvalitativního výzkumu mi umožňuje měnit volbu otázek dle přístupu jednotlivých respondentů k rozhovoru.

Respondenty budu získávat náhodným výběrem, přesněji vytipováním v oblastech jejich přirozeném prostředí. Očekávaný vzorek bude mít velikost 10 až 15 respondentů. K zachování etičnosti výzkumu bude každý respondent informován o cílech mého výzkumu, bude moct rozhovor kdykoliv ukončit a jeho osobní údaje budou anonymizovány.

D. Seznam odborné literatury a zdrojů empirických dat

Odborná literatura

1. PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb. Praha : Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
2. HRADECKÝ, I. a kol. Definice a typologie bezdomovectví, Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8
3. MAREK, J., STRNAD A., HOTOVCOVÁ L. Bezdomovectví. Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.
4. MIKESZOVÁ, M., Lux m. „Příčiny bezdomovství v České republice.“ Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7330-213-9.
5. KONCEPCE PREVENCE BEZDOMOVECTVÍ. Koncepce prevence a bezdomovectví v České republice do roku 2020. 1. vyd. Praha :MPSV, 2013. ISBN 978-80-7421-072-3.
6. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY, L., MAREK, J. Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.
7. ŠTĚCHOVÁ M., Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. Praha, 2008. ISBN 978-80-7338-069-4
8. BARTÁK, M., Bezdomovectví v ČR : zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2011. ISBN 9788074144417.

Zdroje empirických dat

1. NEŠPOROVÁ, O., HOLPUCH P., JANUROVÁ K. a KUCHAROVÁ V. SČÍTÁNÍ

OSOBY BEZ DOMOVA V ČESKÉ REPUBLICE. Praha: VÚPSV, v. v. i. Praha, 2019.
ISBN 978-80-7416-351-7.

2. VEVERKOVÁ, M., LOJKÁSKOVÁ M., VAŠÁT P., HORNÍČEK J. a MERTLÍK A.
3. ANALÝZA SITUACE BEZDOMOVECTVÍ V PRAZE [online]. Praha: Median, 2020 [cit. 2021-5-23]. Dostupné z: https://www.csspraha.cz/wcd/aktuality/zprava_komplet_v14_mv-korektura_zlom3.pdf

Seznam příloh

Příloha č. 1: Scénář rozhovoru (tabulka)

Příloha č. 1

Představení a Warm-up	<ul style="list-style-type: none">- Představení tazatele a výzkumu- Small talk
Život na ulici	<ul style="list-style-type: none">- Jak dlouho jste na ulici?- Jak vypadá Váš běžný den?- Využíváte dostupných sociálních služeb?- Jakých a jakou máte s nimi zkušenost? Považujete je za nápomocné? A do jaké míry?- Jak jste se o těchto sociálních službách dozvěděl/a?- Jste v kontaktu s někým z vaší rodiny? (<i>Proč?</i>)- Jste v kontaktu s někým, kdo nebydlí na ulici?- Znáte osobně někoho, kdo se zvládl vrátit z ulice do “normálního” života?- Jakým způsobem si zajišťujete prostředky obživy?- Snažíte se nějak dostat zpět do bydlení? Jak?
Život před propadem	<ul style="list-style-type: none">- Jak jste žil/a předtím, než jste skončil/a na ulici? (zda měl/a ženu/manžela, počet kamarádů, aj.)- Co bylo spouštěčem pro vznik Vaší současné situace?- Jak jste se snažil/a tuto situaci řešit?- Měl/a jste někoho, kdo vám pomáhal/chtěl pomoci?- Jaké je/bylo vaše rodinné zázemí?
Sociodemografické údaje	<ul style="list-style-type: none">- Věk- Bydliště- Vzdělání, zaměstnání

Cooldown	<ul style="list-style-type: none">- Napadá vás konkrétní opatření, které by pomohlo Vaší situaci?- Je zde něco na co jsem se nezeptala a Vy to považujete za důležité?
----------	---